

Välfärd

SCB

Statistiska centralbyrån Statistics Sweden

Statistiska centralbyrån

**Mer än var femte
arbetar efter 65**

- Allt större grupper på fritids
- Unga mer utsatta för brott
- Färre äger aktier

**Nr 4
2010**

utges av
STATISTISKA CENTRALBYRÅN
med syfte att i lättillgänglig form presentera och
analysera aktuell statistik om välfärd, arbets-
marknad, utbildning och befolkning. Tidskriften
är öppen för bidrag från experter såväl inom
som utanför SCB. Författarna svarar själva för
åsikter som framförs.

© 2010, Statistiska centralbyrån
Citera gärna men ange källan:
SCB:s tidskrift Välfärd

Redaktion

Alexandra Kopf Axelman 08-506 943 51
Chefredaktör

Susanne Ekholm 08-506 945 97
Anna Nyman 45 94
Hans Heggemann 019-17 68 10
Kenny Petersson 65 62
Peter Öberg 67 85

Åsa Westlund,
layout, diagram 08-506 949 15

Redaktionsråd

Stina Andersson, ansvarig utgivare
Eva Hagsten
Jack Hansson
Kjell Jansson
Anders Sundström
Martin Villner

Adress

Tidskriften Välfärd
Statistiska centralbyrån
Box 24300, 104 51 Stockholm
Fax: 08-506 947 72
E-post: tidskriften.valfard@scb.se
Webbplats: www.scb.se/valfard

Prenumerationer

SCB, Publikationstjänsten
701 89 Örebro
Tfn: 019-17 68 00
Fax: 019-17 64 44
E-post: publ@scb.se
Prenumerationspris 2010
helår (4 nummer): 350 kr
Lösnummer: 90 kr
exkl. moms

Omslagsfoto:
Juice Images

Medlem i

**SVERIGES
TIDSKRIFTER**

ISSN 1654-6710 (online)
ISSN 1651-6710 (print)
URN:NBN:SE:SCB-2010-A05T11004_pdf (pdf)

SCB Tryck Örebro, december 2010

Å andra sidan

Det behövs ibland specialistkunskaper för att orientera sig i statistikens värld. En och annan har nog gått vilse i SCB:s databaser. Hur ska du då gå rätt i statistikdjungeln? Hur ska du veta vad som är intressant bland alla siffror? Inga problem – för du läser Välfärd.

VI RESER MED DIG i både tid och rum. Europa ligger för dina fötter, med kartor över materiell standard. Vi guidar dig genom IT-bubblor och babyboomar. Antalet barn som föds i Sverige ökar just nu, men för att förstå babyboomar gör vi en djupdykning i 1900-talets födelsetal.

VÅR KARTA ÖVER ÄLDRE visar att 65- och 66-åringarna är anställda i mycket större utsträckning än tidigare. 2001 arbetade man framför allt som företagare efter 65. Ålderdomen innehåller fler utmaningar. I början av 1900-talet varade det genomsnittliga äktenskapet i 20 år, om man inte skiljde sig. Idag varar äktenskap som inte

slutar i skilsmässa i genomsnitt i 50 år. Kanske inte konstigt att skilsmässor bland äldre ökar.

PÅ ETT UTSNITT ur vår karta över skolgården ser vi att lärarna har en besvärlig arbetsmiljö. Skolungdomar är i sin tur utsatta för misshandel, rån och hot i mycket större grad än vuxna. Trots det var det inte bättre förr. Ungas utsatthet för brott har inte ökat.

VI LEDER DIG VIDARE på vår resa till dagis och fritids. Kartan återger en verklighet med långt från Skolverkets rekommendationer om 15 barn per dagisgrupp. Det reser frågan om vilken karta vi vill ha till framtiden? Där kan inte Välfärd hjälpa dig. Vad tycker du?

Alexandra Kopf Axelman
alexandra.kopf.axelman@scb.se

Innehåll

Fler barn men inte fler vuxna.....	3
Var femte niondeklassare utsatt för våld.....	6
Medelåldern ökar mest i förorter	8
Egen toalett inte självklart i alla EU-länder	10
Manliga gymnasielärare mindre stressade.....	12
Fler fortsätter jobba efter 65	14
Tills döden skiljer oss åt – eller?	16
En ny babyboom i Sverige?.....	19
Statistikskolan: Oersättlig i statistiken	22
Aktieägandet i Sverige: Få äger mycket.....	24
Notiser	26
Baksidan: Låg medelålder i universitetsstäder	

Nästa nummer utkommer i mars 2011

Dagis och fritids:

Fler barn men inte fler vuxna

1990-talets utbyggnad av förskolan och fritids medförde att gruppstorlekarna blev större och personaltätheten lägre. I slutet av 2000-talet är barngrupperna fortfarande stora i förskolan och personaltätheten har inte ökat. När det gäller fritids har 1990-talets utveckling fortlevt på 2000-talet med fortsatt ökade gruppstorlekar och minskande personaltäthet.

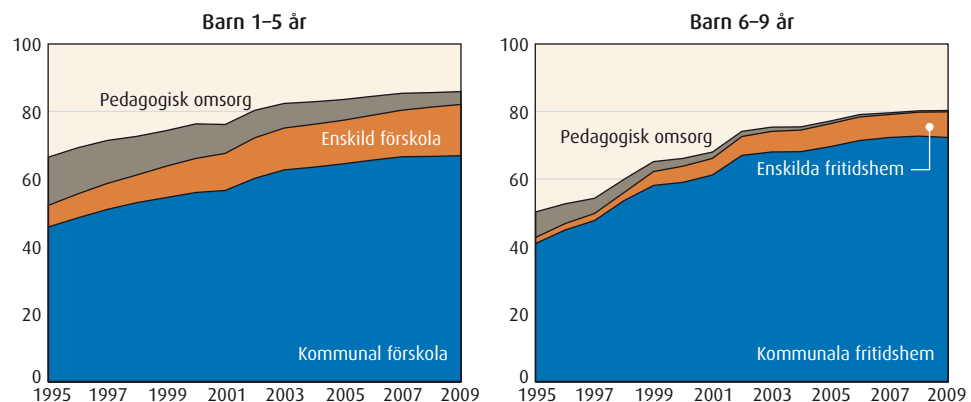
Förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg, eller fritids, har i allt högre grad kommit att betraktas som en självklar del av det moderna svenska välfärdssamhället. Ändå är offentligt finansierad förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg en relativt ny företeelse. Visserligen fanns det redan i början på 1900-talet barnkrubbor med syfte att se efter barn till arbetande mödrar. Men det var inte förrän på 1970-talet som barnomsorg sågs som statens ansvar. Behovet av kvinnlig arbetskraft på arbetsmarknaden var stort och det ställde krav på tillgång till barnomsorg. År 1972 hade 12 procent av 1–6-åringarna någon form av offentlig barnomsorg. Efterfrågan var större än så och de flesta föräldrar fick själva ordna med tillsyn.

KÖERNA TILL BARNOMSORGEN var fortsatt långa, långt in på 1980-talet och bristen på daghemsplatser var en ständigt återkommande diskussion. Under 1990-talet påskyndades utbyggnaden i och med riksdagens principbeslut *Förskola för alla barn*. Då utökades målet till att barnomsorgen inte bara skulle omfatta barn med förvärvsarbetande för-

Allt fler barn inskrivna i förskola och fritidshem

Inskrivna barn i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg 1995–2009 i procent

Källa: Skolverket

Förskolor, fritidshem och pedagogisk omsorg kan drivas av enskilda, t.ex. ett bolag, en förening, ett registrerat trossamfund, en stiftelse eller av en enskild individ. Den enskilda verksamheten har rätt till bidrag om den godkänns av kommunen.

Pedagogisk omsorg är detsamma som familjedaghem, det vi i dagligt tal kallar dagmamma. Begreppet familjedaghem ersattes med pedagogisk omsorg den 1 juli 2009.

äldrar utan även barn med arbetslösa och föräldralediga föräldrar.

Idag har de allra flesta småbarnsfamiljer tillgång till, och utnyttjar, förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg. År 2009 var 86 procent av alla barn i åldern 1–5 år inskrivna i någon förskoleverksamhet. Bland 4–5-åringarna var det nästan alla, 98 procent. Bland de lite äldre barnen, 6–9 år, var 80 procent inskrivna i skolbarnsomsorgen.

IDAG FINNS DET inga skillnader i andel inskrivna barn i förskola beroende på föräldrars utbildningsnivå eller ursprung. Under utbyggnaden av förskolan fanns det dock tydliga skillnader – tjänstemän och högt utbildade föräldrar utnyttjade i större utsträckning den offentliga barnomsorgen medan exempelvis utrikes födda utnyttjade den i mindre utsträckning.

Maxtaxans införande i början av 2000-talet var ett sätt

att begränsa ekonomiska hinder för att utnyttja förskolan. Idag kan man säga att målet om förskola för alla är uppnått och kommunerna är skyldiga att erbjuda förskoleverksamhet till alla barn från 1 år upp till skolåldern oavsett föräldrarnas sysselsättning.

NÄR DET GÄLLER BARN i skolåldern ska de erbjudas plats i skolbarnsomsorg. Detta gäller dock bara om föräldrarna förvärsarbetar eller studerar. Skolbarn har ingen rätt till skolbarnsomsorg om föräldrarna är arbetslösa eller föräldralediga. En del kommuner låter dock barn få tillgång till skolbarnsomsorg ändå. År 2009 var det 81 kommuner av 290 som lät barn behålla sin plats i skolbarnsomsorgen om föräldern förlorade sitt arbete. Barn till föräldralediga fick behålla sin plats i 50 kommuner.

ANTALET BARN i förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg ökade markant på 1990-talet.

År 1990 var drygt 570 000 barn inskrivna. År 1997 hade antalet ökat med drygt 180 000 till 750 000 barn. Att ta emot fler barn i barngrupperna var det vanligaste sättet att tillgodose det ökande behovet av platser. År 1990 var den genomsnittliga gruppstorleken knappt 14 barn i förskolan och förskolepersonalen hade i medeltal drygt 4 barn var att ta hand om. Under hela 1990-talet ökade gruppstorlekarna och personaltätheten minskade. År 2001 nådde utvecklingen sin kulmen med i genomsnitt 17,5 barn per förskolegrupp. När det gäller personaltätheten så gjordes en satsning att få upp den genom ett riktat statsbidrag till kommunerna för att öka antalet anställda i förskolan. Statsbidraget resulterade i att antalet barn per årsarbetare sjönk 2005 och 2006. Det riktade statsbidraget upphörde dock 2007 och personaltätheten i förskolan är nu på

samma nivå som i början på 2000-talet.

PÅ UPPDRAG AV REGERINGEN har Skolverket utarbetat allmänna råd som stöd vid bedömning av förskoleverksamhetens kvalitet. När det gäller barngruppernas storlek anser Skolverket att en grupp på cirka 15 barn är lämplig för att barnen ska utvecklas på ett optimalt sätt. År 2009 var det 37 procent av förskoleavdelningarna som hade 15 barn eller färre. En majoritet av barnen går således i grupper som kan anses vara för stora. Enligt Skolverket bör de yngsta barnen och barn i behov av särskilt stöd ingå i ännu mindre grupper. Endast 41 procent av småbarnsavdelningarna hade färre än 14 barn i sina grupper. Enligt en kommunenkät utförd av Skolverket framgick att barngruppernas storlek främst är resultatet av ekonomiska prioriteringar.

Barngrupperna blev större på 1990-talet

Genomsnittliga gruppstorlekar och personaltäthet i förskolan

	Antal barn per grupp	Antal barn per årsarbetare
1990	13,8	4,2
1991	15,1	4,5
1992	15,7	4,9
1993	16,0	5,2
1994	16,5	5,2
1995	16,6	5,5
1996	16,9	5,5
1997	16,9	5,7
1998	16,5	5,7
1999	16,8	5,4
2000	17,2	5,4
2001	17,5	5,4
2002	17,4	5,3
2003	17,2	5,4
2004	17,2	5,4
2005	17,0	5,2
2006	16,7	5,1
2007	16,7	5,2
2008	16,9	5,3
2009	16,8	5,3

Källa: Skolverket

Stora avdelningar vanligt

Avdelningar i förskola efter antalet barn 2009 i procent

Avdelningar med	Andel av alla avdelningar	Därav småbarns-avdelningar med	Andel av alla småbarns-avd.
– 15 barn	37	– 10 barn	16
16 – 17 barn	18	11 – 13 barn	25
18 – 20 barn	28	14 – 16 barn	45
21 – 25 barn	14	17 – barn	14
26 – barn	3		
Summa	100	Summa	100

Källa: Skolverket

37 barn i en fritidsgrupp

Personaltäthet och gruppstorlekar i fritidshemmen

År	Antal barn per årsarbetare	Barn per avdelning
1990	8,3	17,8
1995	11,5	23,7
1996	11,5	24,1
1997	12,4	26,2
1998	15,5	29,9
1999	17,8	.
2000	17,5	.
2001	17,4	.
2002	18,4	.
2003	18,2	30,1
2004	18,2	31,0
2005	18,6	30,6
2006	18,9	31,2
2007	19,5	33,5
2008	20,5	34,9
2009	20,9	36,7

Uppgift om genomsnittlig gruppstorlek saknas för år 1999–2002.

Källa: Skolverket

NÄR DET GÄLLER FRITIDSHEMMEN

har utvecklingen varit än mer påfallande. På 1990-talet ökade gruppstorlekarna från 18 barn per avdelning till i medeltal 30 barn. Utvecklingen mot allt större grupper har fortsatt på 2000-talet och år 2009 var gruppstorleken i genomsnitt 37 barn. Samtidigt har personaltätheten i fritidshemmen minskat. År 2009 ansvarade varje årsarbetare i genomsnitt för 21 barn. Det är en ökning de senaste tio åren med drygt 3 barn och sedan början av 1990-talet har personaltätheten mer än halverats. I Skolverkets allmänna råd för kvalitet i fritidshem menar man att det är svårt att ange en optimal gruppstorlek, men man slår fast att förutsättningarna för en bra verksamhet

försämras med större grupper.

Enligt Skolverket ges fritidshemmen ofta låg prioritet i kommunerna jämfört med förskolan och skolan. Skolinspektionen har granskat 77 fritidshem runt om i landet och menar att många fritidshem har brustit i det pedagogiska uppdraget och mest ägnat sig åt barnpassning. Syftet att komplettera skolan och erbjuda barn en meningsfull fritid och stöd i utvecklingen har inte alltid uppnåtts.

Vid sidan av gruppstorlekar och personaltäthet finns även andra faktorer som kan betraktas som betydelsefulla ur kvalitetssynpunkt. Det gäller exempelvis barngruppernas sammansättning, personalens kompetens och lokalernas utformning. ●

Lästips

Upp till 18 – Fakta om barn beskriver levnadsförhållandena för Sveriges två miljoner barn. I boken finns bland annat fakta om barns hälsa, situationen i förskolan och skolan, fritidsvanor, familjeförhållanden och förutsättningarna för barn i utsatta situationer.

Rapporten kan hämtas som pdf och beställas i tryckt form på:
www.barnombudsmannen.se

Författare

Lotta Persson

arbetar med demografi och statistik om barn på SCB
tfn: 08-506 942 11
e-post: lotta.persson@scb.se

Var femte niondeklassare utsatt för våld

Tonåringar och unga utsätts för brott betydligt oftare än vuxna. Det gäller i synnerhet misshandel, rån och hot. Ofta är det andra unga som begår brotten. Totalt sett har ungas utsatthet för brott vare sig ökat eller minskat de senaste 20 åren, trots förändrade levnadsvanor på många andra områden.

Brottsförebyggande rådet (Brå) studerar på olika sätt ungdomars utsatthet för brott över tid och jämfört med vuxna. Det ger bland annat underlag att följa upp ungdoms- och kriminalpolitiken. Två indikatorer som används är Brå:s *Skolundersökning om brott bland elever i årskurs 9 (SUB)* och Brå:s *Nationella trygghetsundersökning (NTU)*. Även Statistiska centralbyråns årliga undersökning av levnadsförhållanden och dödsorsaksstatistikens uppgifter om unga som offer för dödligt våld är viktiga källor.

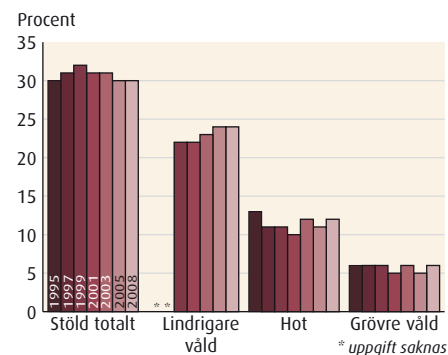
ÖVER TID TYCKS DET varken bli fler eller färre unga som utsätts för brott. Nivåerna är stabila sedan mitten av 1990-talet för de flesta brottstyper, såväl bland äldre ungdomar som bland niondeklassarna. Ifråga om det fullbordade dödliga våldet mot 15–24-åringar visar dödsorsaksstatistiken snarast svagt minskande nivåer. Också i Danmark och Finland, där undersökningar liknande SUB och NTU genomförs, tycks utsattheten för vålds- och stöldbrott vara tämligen oförändrad bland unga sedan mitten av 1990-talet.

Att utsattheten för brott totalt sett inte har ökat bland unga kan tyckas förvånande, mot bakgrund av utbredda uppfattningar om ett allt brutalare samhälle för unga. Å andra sidan skulle man kanske egentligen kunna förvänta sig en minskning. Forskningen har ju tydligt visat på en minskad tolerans mot, och ökad uppmärksamhet på, ungas våldsbrott inom såväl skolan som rättsväsendet. Också på andra områden tycks niondeklassare ha

blivit allmänt mer skötsamma. Allt färre uppger i undersökningarna att de har deltagit i stöld- eller skadegörelsebrott, eller burit kniv. Även andelen som druckit sig berusad eller använt falskt ID-kort har minskat. Men våldet ligger alltså kvar på samma nivå.

Ingen förändring av grövre våld

Andel niondeklassungdomar utsatta för stöld, hot och våld

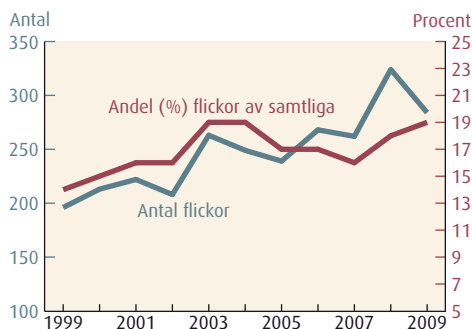
TOTALT SETT UTSÄTT årligen omkring var femte niondeklassare och var tionde 16–19-åring för fysiskt våld, enligt 2009 års SUB och NTU. Rån drabbar ungefär 2 procent av 16–19-åringarna. Unga är betydligt mer utsatta än vuxna. Enligt NTU är risken för unga mellan 16 och 24 år att utsättas för våldsrelaterade brott tre gånger större än risken för vuxna mellan 25 och 64 år. Skillnaderna mellan unga och vuxna är däremot små när det gäller stölder, skadegörelser och bedrägerier.

I fråga om det allra grövsta våldet, det som leder till dödsfall, är unga däremot mindre utsatta än vuxna. Enligt dödsorsaksstatistiken avlider strax under 1 av 100 000 personer i åldrarna 10–24 år genom avsiktligt våld av annan. Motsvarande för vuxna är något över 1 per 100 000. Just fullbordat dödligt våld har i opropor­tionerligt stor utsträckning konstaterats drabba personer med drogmissbruk eller kriminalitet som livsstil eller som på annat sätt lever i samhällets marginal. De grup­perna utgörs i sin tur i stor utsträckning av vuxna män.

ATT UNGA ALLMÄNT är mer utsatta för våldsbrott har sin förklaring i att det ofta också är unga som begår brotten. Ungas högre brottsdeltagande drabbar i hög grad andra unga, eftersom brott ofta begås mot personer inom den egna gruppen. Unga har ofta också andra och större kontaktytor än vuxna, bland annat genom skolan, och kan antas mer benägna att ta risker. När det gäller misshandel tycks också de yngre ungdomarna, 14–15 år, mer utsatta än de äldre, 16–19 år. Brå:s forskningsrapport *Grövre våld i skolan* visar att misshandel

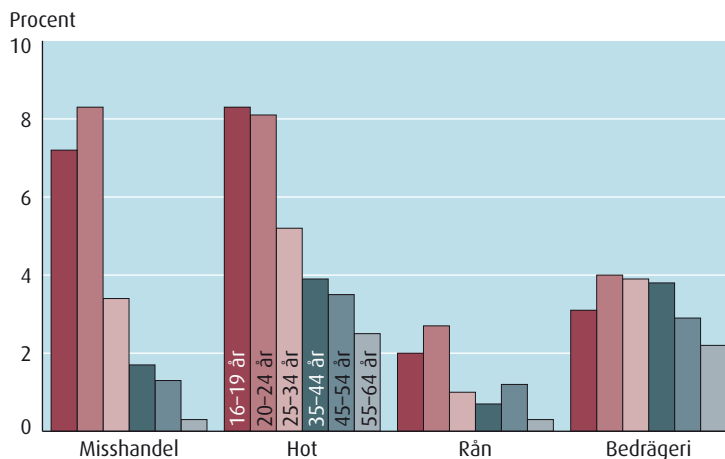
Farliga flickor?

Antal flickor i åldern 15–17 år lagförda för misshandel, respektive flickornas andel (%) av samtliga lagförda för misshandel i åldern 15–17 år

Unga särskilt utsatta för hot och misshandel

Andel i olika åldersgrupper i Sverige som utsatts för misshandel, hot, rån eller bedrägeri, år 2008

och slagsmål i skolan är betydligt vanligare i högstadietiden än i gymnasietiden.

DET KAN FINNAS nya typer av utsatthet som de stora offerundersökningarna missar. Andelen niondeklassare som uppger att de utsatts för lindrigt våld har ökat. Delvis är förklaringen att definitionen lindrigt våld förändrats. Men det kan också handla om att våldet bland flickor ökat. En närmare granskning visar nämligen att det är de som svarar för merparten av ökningen under 2000-talet. Enligt den officiella kriminalstatistiken har flickornas andel bland dem som döms eller på annat sätt lagförts för misshandel ökat, från 15 till 19 procent. Kanske speglar det att det bland vissa flickor faktiskt blivit vanligare att använda våld – i synnerhet mot andra flickor. Det skulle kunna förklara att niondeklassundersökningarna visar att flickornas utsatthet för våld ökat. Det finns dock ännu för lite forskning om brottsutvecklingen bland flickor i Sverige för att dra några säkra slutsatser.

UNDERSÖKNINGARNA TAR HELLER inte fasta på internet-relaterade brott. Här kan utsattheten för hot och trakasserier ha ökat, i takt med att unga umgås allt mer på nätet. Även när det gäller sexualbrott finns en kunskapslucka. För sådana brott är det svårt att undersöka andelen utsatta över tid. Dels är fenomenet relativt ovanligt och dels är sådana händelser så pass skamliga och känsliga att man kanske inte ens vill uppges dem i en anonym frågeundersökning. Vi vet därför inte mycket om utvecklingen på det området. ●

Lästips

Grövre våld i skolan
Brå-rapport 2009:6

Författare

Sven Granath
Utredare/ Fil. Dr.
Brottsförebyggande rådet (Brå)
tfn: 08-401 87 67
e-post: sven.granath@bra.se

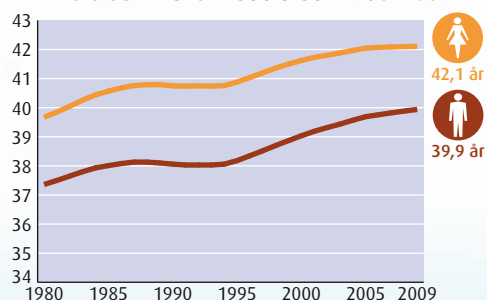
Medelåldern ökar mest i förorter

Medelåldern stiger i Sverige. Det gäller i alla typer av kommuner, utom i storstäderna där medelåldern tvärtom sjunkit de senaste årtiondena. Inflyttning av yngre är en förklaring till detta. I glesbygdskommuner är medelåldern högst.

Den stigande genomsnittsåldern eller medelåldern, beror främst på att vi lever längre, men även på att det föds relativt sett få barn i jämförelse med det stora antalet födda under 1940- och 1960-talet. Förutom att vi lever längre är det alltså även ålderssammansättningen som påverkar medelåldern. Vid utgången av 2009 var medelåldern i Sverige 39,9 år för män och 42,1 år för kvinnor. Sedan 1980 har medelåldern ökat med 2,5 respektive 2,4 år.

Allt äldre befolkning

Kvinnors och mäns medelålder 1980–2009

! På baksidan hittar du en karta över medelåldern i Sveriges 290 kommuner.

MEDELÅLDERN PLANADE UT i slutet på 1980-talet och under början på 1990-talet, vilket bland annat berodde på ett stort antal födda under dessa år. Även invandringen var hög, vilken kan ha bidragit till det tillfälliga avstannandet av ökningen. De som invandrar är ofta yngre och håller således nere medelåldern.

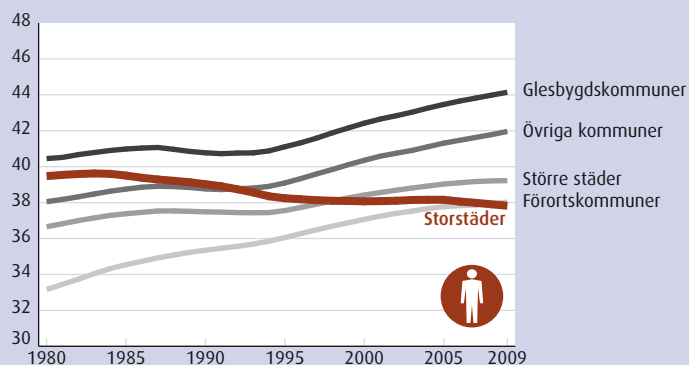
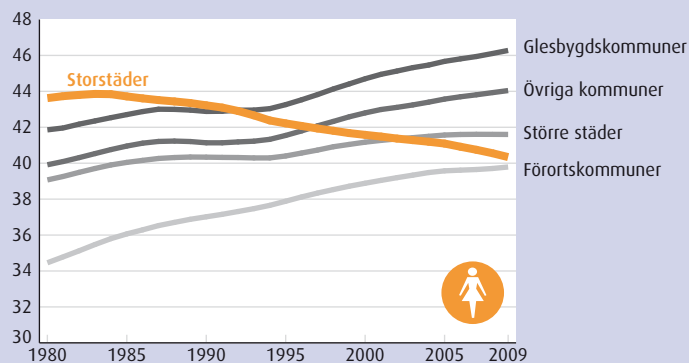
MEDELÅLDERN VARIERAR mellan olika kommungrupper. I glesbygdskommuner är medelåldern högst, här är kvinnorna i genomsnitt 46,3 år och männen 44,1 år. Detta beror exempelvis på att många ungdomar flyttar från glesbygden när de slutar gymnasieskolan.

I FÖRORTSKOMMUNERNA har ökningen av medelåldern varit störst under de senaste 30 åren, från 34,5 år för kvinnorna och 33,2 år för männen 1980 till 39,8 respektive 38,0 idag. En av anledningarna till att medelåldern ökat kan vara att föräldrarna i de många familjer som flyttade till nybyggda förorter i början av 1970-talet i stor utsträckning bor kvar. Fortfarande flyttar

Storstäderna mot strömmen

Kvinnors/mäns medelålder 1980–2009 efter kommungrupp

I förortskommunerna har medelåldern ökat mest. Trots detta är denna kommungrupp en av de med lägst medelålder. I storstäderna har medelåldern däremot minskat. I övrigt har medelåldern ökat i samtliga kommungrupper.

FAKTA

Sveriges kommuner har här delats in i grupperna:

- storstäder
- större städer
- förortskommuner
- glesbygdskommuner
- övriga kommuner

Indelningen baseras på en gruppering av SKL:s (Sveriges kommuner och Landsting) kommungruppsindelning från 2005 www.skl.se

Hänsyn har dock inte tagits till församlingsändringar under perioden. Från 1 januari 2011 kommer en ny kommungruppsindelning från SKL att gälla.

många barnfamiljer till förorter, men inte i samma utsträckning som tidigare. Det stora antalet barn gör att medelåldern i förortskommuner ändå ligger bland de lägsta.

STORSTÄDERNA Stockholm, Göteborg och Malmö går mot strömmen och har fått en lägre medelålder. För männen ligger den idag något lägre än i förortskommunerna. Även bland kvinnor har medelåldern i storstäderna minskat, lite drygt tre år, under perioden. Att medelåldern i storstäderna sjunker beror bland annat på att fler unga personer än tidigare flyttar dit.

I storstäderna är det störst åldersskillnad mellan könen, kvinnornas medelålder ligger på 40,3 år och männens på 37,8 år. I förortskommunerna är skillnaden minst, 1,8 år.

En orsak till skillnaderna i medelålder över tid mellan kommungrupperna kan vara att studenter tidigare inte folkbokförde sig i den kommun man studerade i samma utsträckning som idag. År 1991 ändrades lagstiftningen så att studerande vid universitet och högskolor blev skyldiga att folkbokföra sig på studieorten.

DEN FRÄMSTA ANLEDNINGEN till den ökande medelåldern är som tidigare nämnts att vi lever längre det vill säga att medellivslängden ökar. Pojkar och flickor födda under 2009 förväntas leva i genomsnitt 79,4 år respektive 83,4 år, givet att dagens dödlighet består. Sedan mitten av 1800-talet har dessutom medellivslängden generellt sett ökat. Uppgången i Sverige var först måttlig men ökade alltmer fram till sekelskiftet. I början av 1900-talet

var medellivslängden 54,5 år för män och 57 år för kvinnor. Att den genomsnittliga livslängden inte var högre än så berodde främst på en hög spädbarnsdödlighet. Det var först en bit in på 1900-talet som de verkligt stora förändringarna av medellivslängden skedde. Ökningen berodde till stor del på att spädbarnsdödligheten sjönk. Detta har resulterat i att medellivslängden i Sverige idag är en av de högsta i världen.

MEDELLIVSLÄNGDEN varierar i landet. Som förklaring till de regionala skillnaderna anges ofta livsstil och levnadsförhållanden. År 2007 gav Statens Folkhälsoinstitut ut rapporten "Stress i stan och övervikt i Glesbygden?" som bygger på den Nationella folkhälsoenkäten. Medellivslängden i glesbygdskommuner är låg, vilket enligt rapporten bland annat beror på hög dödlighet i skador, hjärtinfarkt och diabetes bland både män och kvinnor. Även hög alkohol- och tobakskonsumtion anges som en förklaring. Både män och kvinnor i glesbygdskommunerna mår ofta fysiskt dåligt samtidigt som de mår psykiskt bra. I förortskommunerna är förhållandet omvänt; god fysisk hälsa och sämre psykisk hälsa. ●

Författare

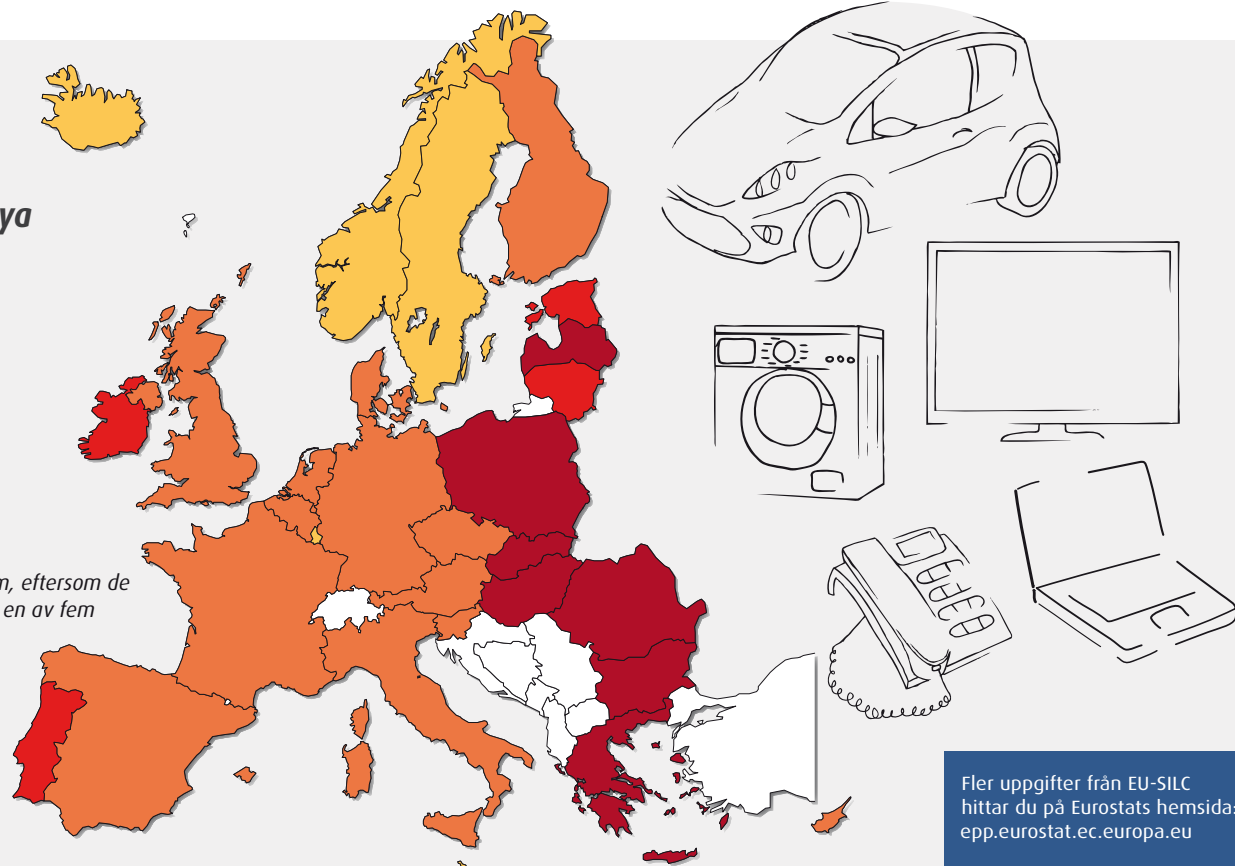

Alexandra Håkansson
arbetar med befolkningsstatistik på SCB
tfn: 019-17 69 47
e-post:
alexandra.hakansson@scb.se

Egen toalett inte självklart i

Lägre materiell standard i EU:s nya medlemsländer

Andel av befolkningen som, eftersom de inte har råd, saknar minst en av fem kapitalvaror (telefon, tv, tvättmaskin, dator, bil).

Fler uppgifter från EU-SILC hittar du på Eurostats hemsida: epp.eurostat.ec.europa.eu

Lästips

Combating poverty and social exclusion. A statistical portrait of the European Union 2010
Eurostat statistical books

Två mått, som på olika sätt beskriver den materiella levnadsstandarderna inom EU, visar delvis samma bild. Rumänien, Bulgarien och de baltiska länderna utmärker sig. Bland de andra länderna finns det stora skillnader vad gäller kapitalvaror, som till exempel telefon och tv, men toalett inne har de flesta.

År 2010 har utsetts av EU-kommissionen till året för bekämpning av fattigdom och social utestängning. Fattigdom kan påverka människors möjlighet att vara delaktig i samhället. När man talar om fattigdom används oftast olika ekonomiska mått. Men fattigdomsbegreppet innehåller även dimensionerna materiell fattigdom och levnadsförhållanden. För att bättre beskriva fattigdom kan man därför komplettera de ekonomiska,

inkomstrelaterade måtten med andra sätt att mäta som utgår från befolkningens materiella förhållanden. På så sätt kan man visa skillnader i levnadsstandard mellan olika länder. Den materiella fattigdomen lyfter fram den andel av befolkningen som inte kan tillgodose vissa materiella behov och vars levnadsförhållanden påverkas av brist på tillgångar.

DET FINNS OLIKA MÅTT på materiell standard. Ett av dem visar

hur stor andel av befolkningen i ett land som har tillgång till telefon, tv, tvättmaskin, dator och bil – saker som på olika sätt förenklar det vardagliga livet och gör det lättare att vara delaktig i samhället. Att inte ha dator eller bil kan bero på att man inte har något behov av det, och är då inget tecken på låg levnadsstandard. Om man däremot uppger att man inte har bil på grund av att man inte har råd, är det ett upplevt behov som man på grund av begränsad ekonomi inte kan tillgodose.

I genomsnitt saknar var tionde person i EU minst en av de fem kapitalvarorna telefon, tv, tvättmaskin, dator eller bil

alla EU-länder

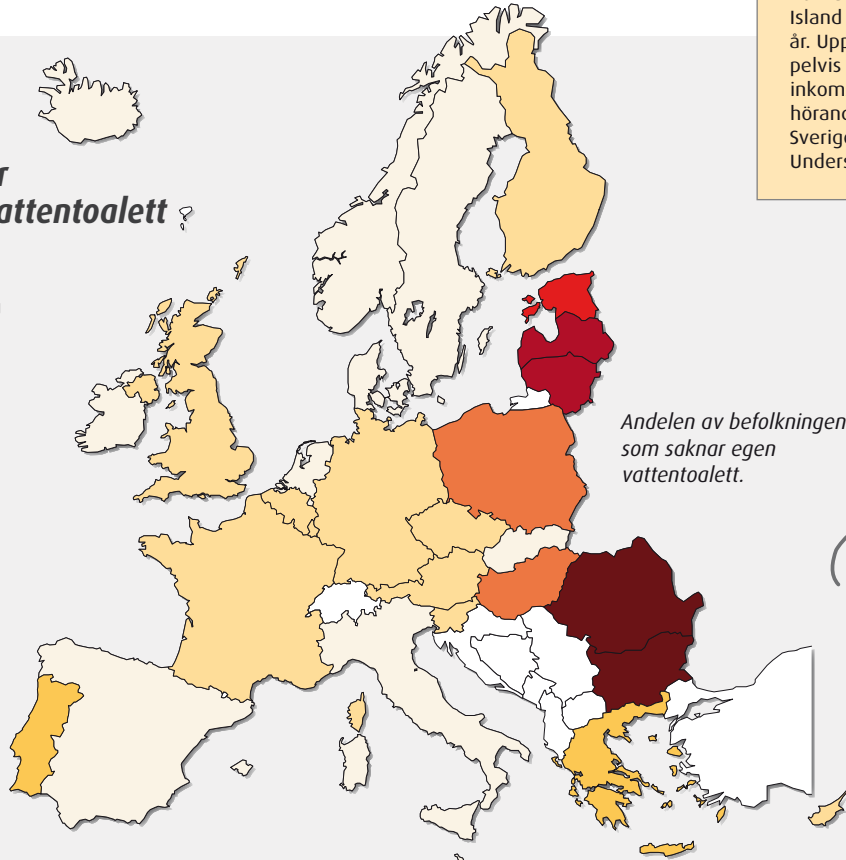
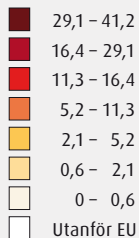
FAKTA

Sedan Sverige gick med i EU har krav på statistik som är jämförbar mellan medlemsländerna blivit allt viktigare

EU-SILC, **EU Statistics on Income and Living Conditions**, är en undersökning som ska göra det möjligt att jämföra inkomst, social utslagning och fattigdom i olika länder. Alla de 27 EU-länderna samt Norge, Island och Schweiz genomför undersökningen varje år. Uppgifter som ingår i undersökningen är exempelvis utbildning, arbete, hälsa, social utslagning, inkomster, tillgång till barnomsorg, bostad med tillhörande boendekostnader och boendestandard. I Sverige är SILC från och med år 2008 integrerad med Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

I Rumänien saknar två av fem egen vattentoalett ?

Andel av befolkningen inom EU samt Norge och Island, 2008

Andelen av befolkningen som saknar egen vattentoalett.

på grund av att de inte har råd att köpa dem. Andelen är högst i Rumänien, där var fjärde person saknar minst en av dem, och i Bulgarien och Lettland, där var femte person saknar minst en av sakerna.

När man undersöker tillgången till var och en av de fem sakerna är det en större del av befolkningen i de 12 länder som blivit EU-medlemmar år 2004 eller senare, jämfört med de 15 tidigare medlemsländerna, som uppger att de inte har dessa saker eftersom de inte har råd. De länder som senast blivit medlemmar i EU har alltså en lägre materiell standard än andra EU-länder. Rumänien

och Bulgarien samt Estland, Lettland och Litauen hör till de länder där störst andel av befolkningen har en låg materiell standard.

ETT MÅTT PÅ BOSTADSSTANDARD är att ha tillgång till en egen vattentoalett i bostaden. En självklarhet i många av EU-länderna men det finns länder i EU där det inte är så. Störst andel av befolkningen som saknar egen toalett finns i Rumänien och Bulgarien, följt av Estland, Lettland och Litauen. I Rumänien är det 4 av 10, och i Bulgarien 3 av 10, som saknar egen toalett i bostaden.

Tillgång till toalett inomhus är kopplat till bostads-

standarderna och samhälleliga investeringar i landet där man bor. Det beror alltså inte enbart på det enskilda hushållets ekonomi.

DE NORDISKA LÄNDERNA har överlag en hög materiell standard. Så gott som alla har en egen toalett i Sverige, Danmark, Norge och Island, medan 1 procent saknar detta i Finland.

När det gäller tillgång till telefon, tv, tvättmaskin, dator och bil så ligger Island och Luxemburg bäst till, där saknar 2–3 procent av befolkningen någon av dessa saker. Även Sverige och Norge placerar sig högt på listan, med mellan

4 och 5 procent som saknar någon av sakerna. Danmark och Finland ligger lite sämre till, där saknar nära 8 procent minst en av de efterfrågade tillgångarna.

Författare

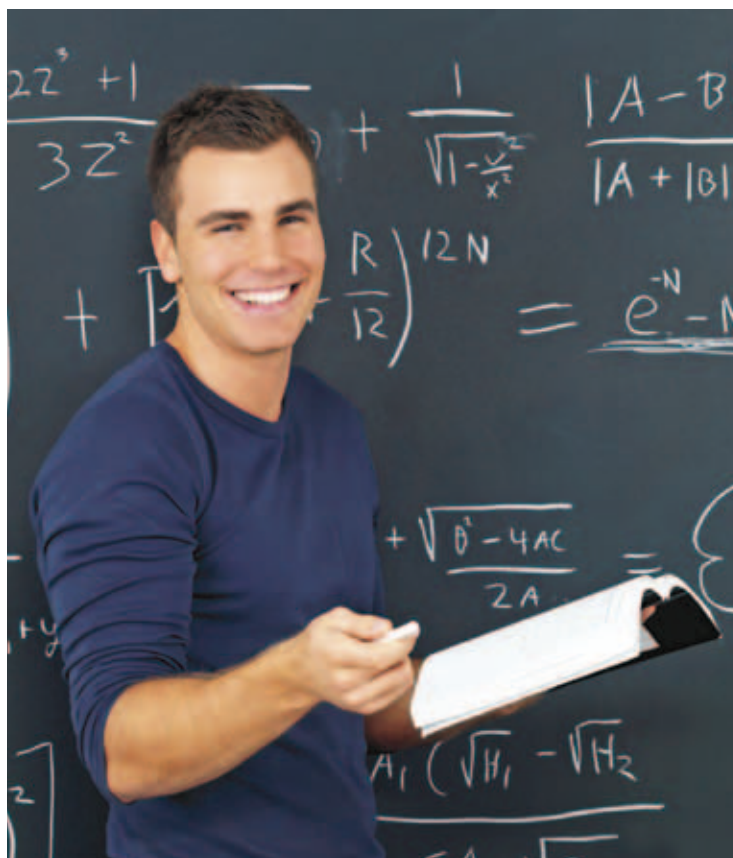
Alvaro Miranda
arbetar med social välfärdsstatistik på SCB
tfn: 08-506 946 56
e-post: alvaro.miranda@scb.se

Manliga gymnasielärare mindre

Kvinnor drabbas av besvär till följd av sitt arbete oftare än män. Till stor del kan det förklaras av att kvinnor och män arbetar inom olika yrken. Genom att titta närmare på lärare kan vi jämföra vilka besvär kvinnor och män får inom samma yrke.

Att drabbas av besvär till följd av sitt arbete är vanligare bland kvinnor än bland män. Däremot är besvär som beror på arbetsolyckor vanligare bland män än bland kvinnor.

Länge var besvär på grund av fysisk belastning vanligare än besvär av psykiska orsaker, både bland kvinnor och bland män. I den senaste undersökningen om Arbetsorsakade besvär var det dock lika vanligt med besvär av psykiska orsaker som av fysisk belastning bland kvinnor. Bland män var fysiska belastningar fortfarande den vanligaste orsaken till besvär, men skillnaden har minskat även för dem.

DET SKILJER MYCKET i arbetsmiljö mellan olika yrken och skillnaderna mellan könen när det gäller arbetsorsakade

besvär beror till stor del på att kvinnor och män arbetar i olika områden på arbetsmarknaden. Det är därför svårt att hitta yrkesgrupper som är tillräckligt stora för att vi ska kunna jämföra arbetsmiljö och besvär för kvinnor och män med liknande arbetsförhållanden. Läraryrket är dock ett undantag. Det finns i Sverige cirka 60 000 gymnasielärare och cirka 80 000 grundskollärare. Drygt hälften av gymnasielärarna är kvinnor och nästan 80 procent av grundskollärarna.

De skillnader vad gäller arbetsmiljöförhållanden som finns mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden i stort finns inte på samma sätt bland lärare.

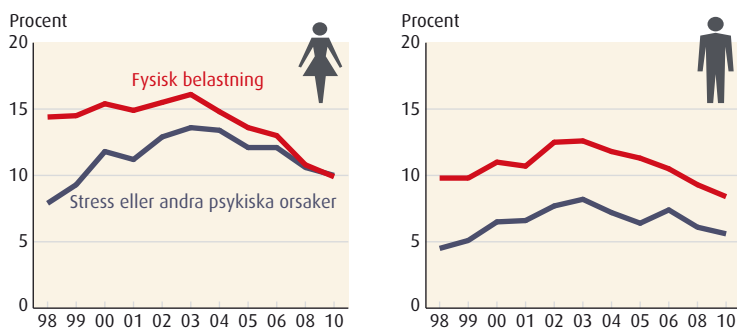
LÄRARNAS HAR på många sätt en tuff arbetsmiljö. En psykiskt påfrestande arbetsmiljö kan innebära en mängd besvär av olika slag. Det kan till exempel vara så att man har en så stor arbetsbelastning att arbetet påverkar ens fritid negativt genom att man drar in på luncher eller tar med jobbet hem. Detta förekommer oftare bland lärare än i andra yrkesgrupper. Generellt är detta problem vanligare bland män, men i läraryrket förekommer det ofta också bland kvinnor, och oftare bland kvinnliga gymnasielärare än bland manliga.

En annan psykisk påfrestande är att ha liten möjlighet att själv bestämma över sitt arbete. Också detta är vanligare bland lärare än i andra yrkesgrupper. Lärare har mindre möjlighet att påverka när olika arbetsuppgifter ska göras och i vilken takt de ska arbeta. Det är vanligare att kvinnor än män har ett litet inflytande över arbetet på arbetsmarknaden totalt, medan det inom skolvärlden är lika vanligt bland kvinnor som bland män.

Lärare upplever i större utsträckning än andra yrkesgrupper att de har svårt att sova på grund av tankar på jobbet. Nästan varannan kvinnlig och var tredje manlig lärare har problem med detta, mot ungefär var femte person i övriga yrkesgrupper. Lärare upplever också i mindre omfattning än andra yrkesgrupper att de har tid att umgås med familj och vänner. En skillnad inom lärargruppen är att manliga gymnasielärare känner att de har bättre möjligheter till återhämtning än

Allt färre kvinnor har besvär på grund av fysisk belastning

Andelen kvinnor och män som fått besvär till följd av fysisk belastning respektive stress eller andra psykiska orsaker. 1999-2010

Mellan 2003 och 2010 minskade andelen kvinnor och män som fått besvär till följd av fysisk belastning eller av psykiska orsaker. Störst var minskningen när det gäller fysisk belastning.

stressade

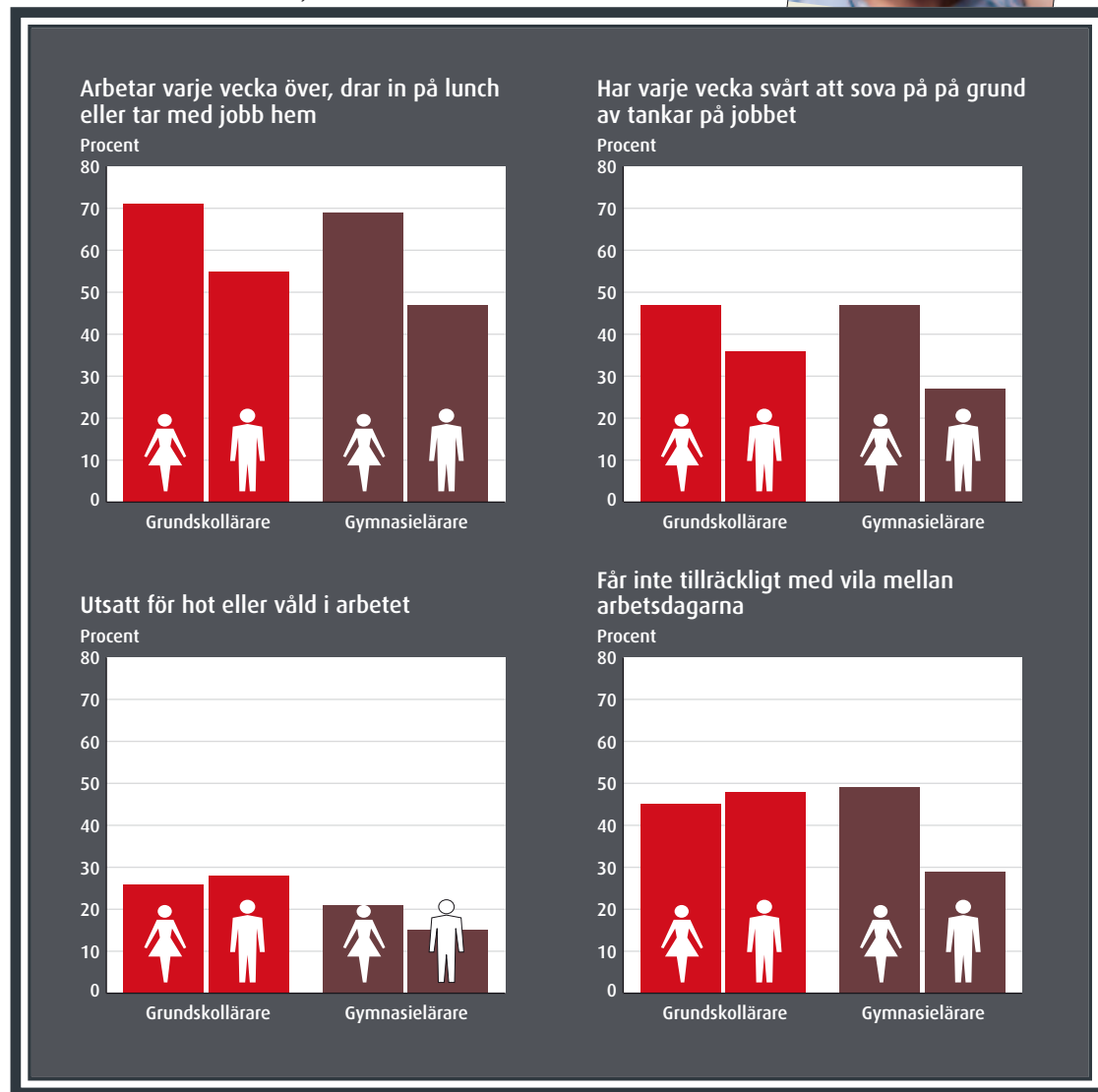
grundskollärare och kvinnliga gymnasielärare.

LÄRARE ÄR I STÖRRE omfattning än många andra yrkesgrupper utsatta för våld och hot i sitt arbete och mest utsatta är grundskollärarna. Drygt 25 procent av dem har varit utsatta för detta mot knappt 15 procent i övriga yrkesgrupper. Det är däremot inga stora skillnader på möjligheterna att framföra kritiska åsikter på arbetsförhållandena, varken jämfört med andra yrkesgrupper eller mellan lärargrupperna. Inte heller är det några större skillnader mellan män och kvinnor när det gäller detta.

Samtidigt som kvinnliga grundskollärare i större utsträckning än sina manliga kollegor får utbildning på betald arbetstid så upplever de att arbetet ger dem mindre möjligheter att utvecklas. Inom gruppen gymnasielärare finns inga sådana skillnader och inte heller om man jämför grundskollärare med gymnasielärare.

KVINNIGA OCH MANLIGA lärare upplever till viss del sin arbetsmiljö olika och de drabbas av arbetsorsakade besvär i olika utsträckning. De största skillnaderna är att manliga gymnasielärare har bättre möjligheter till återhämtning än sina kollegor, att kvinnliga lärare har mer problem än sina manliga kollegor med att sömnen störs av tankar på jobbet samt att grundskollärare är mer utsatta för hot och våld i sitt arbete än gymnasielärare.

Både bland manliga och kvinnliga lärare är andelen med stressrelaterade besvär

stor. Bland kvinnliga lärare har omkring var fjärde besvär som de sätter i samband med stress och psykiska påfrestningar på jobbet. Nästan lika vanlig är denna typ av besvär bland manliga grundskollärare. Däremot är det mindre vanligt bland manliga gymnasielärare där omkring var åttonde har besvär orsakade av stress och psykiska påfrestningar.

Medan manliga och kvinnliga lärare i liknande utsträck-

ning upplever olust inför att gå till arbetet har de kvinnliga lärarna betydligt mer besvär med att tankar på jobbet håller dem vakna på nätterna. Störst är skillnaden bland gymnasielärare där nästan hälften av kvinnorna har denna typ av problem mot drygt var fjärde av männen.

Författare

Kerstin Fredriksson

arbetar med arbetsmiljöstatistik på SCB
tfn: 08-506 940 41
e-post:
kerstin.fredriksson2@scb.se

Fler fortsätter jobba efter 65

En ökande andel av befolkningen väljer att arbeta efter 65 års ålder. Bland 65 till 66-åringar har andelen anställda tredubblats sedan 2001. Att vara anställd är därmed vanligare än att vara företagare bland de yrkesverksamma i åldern 65 till 66.

2001 ändrades lagen om anställningsskydd (LAS) så att arbetstagare fick rätt att arbeta kvar till den månad då han eller hon fyller 67 år. De som först berördes av ändringen och således hade rätt till en fortsatt anställning var de som fyllde 65 år i februari 2003. Med hjälp av Arbetskraftsundersökningarna (AKU) kan man se hur många som hade en anställning innan lagändringen och jämföra med situationen år 2009.

Efter lagändringen 2001 har det skett en tydlig uppgång av andelen anställda personer i åldern 65–66 år. År 2001 var det knappt fem procent i denna grupp som hade en anställning. Sedan dess har denna andel ökat markant och år 2009 hade andelen anställda i åldern 65–66 år tredubblats till nästan 14 procent. Bland personer som är företagare eller medhjälpande hushållsmedlem kan AKU däremot inte bekräfta en motsvarande utveckling. Medhjälpande hushållsmedlem är någon som oavlönat arbetar i en familjemedlems företag.

Totalt var det ungefär 22 procent i åldersgruppen 65–66 år som var sysselsatta, alltså antingen anställda, företagare eller medhjälpande hushållsmedlemmar, 2009.

Bakom ändringen i lagen om anställningsskydd låg en

uttalad målsättning att fler skulle arbeta högre upp i åldrarna. Sverige har en åldrande befolkning och antalet äldre personer i samhället ökar. Detta leder till ökade kostnader för pensioner och även för vård och omsorg och enligt många kan vi behöva arbeta längre. Ändringar i pensionsystemet kan bidra till att fler väljer att förlänga sitt yrkesliv. SCB:s Undersökningar av levnadsförhållanden visar också att äldres hälsa har förbättrats på flera områden, till exempel syn och rörlighet, vilket gör det möjligt att arbeta längre.

SYSSELSÄTTNINGSGRADEN ÄR ett mått på hur stor del av befolkningen som arbetar. För att beskriva den bland äldre får analysen omfatta alla äldre som ingår i AKU och alla typer av arbete; alltså de som är 65 till 74 år, har en anställning,

är företagare eller medhjälpande hushållsmedlem. Sysselsättningsgraden har ökat i gruppen sedan 2001. Ökningen är störst bland kvinnor, men trots det är fortfarande en mindre andel kvinnor än män sysselsatta i åldern 65 till 74. År 2009 var nästan nio procent av kvinnorna sysselsatta vilket är en fördubbling sedan 2001.

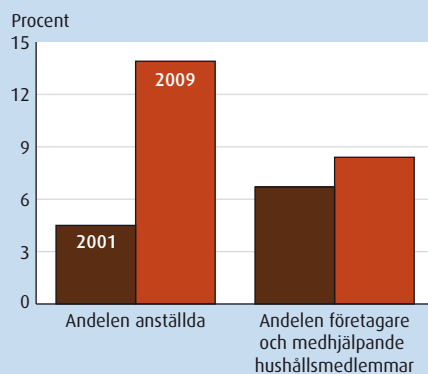
DE ÄLDRE som arbetar gör det till en viss del under andra förutsättningar än den yngre befolkningen. De som är sysselsatta efter uppnådd pensionsålder arbetar i genomsnitt färre timmar per vecka och betydligt färre personer i åldern 65–74 år har en överenskommen arbetstid som motsvarar heltid, jämfört med den yngre befolkningen.

Bland de som fyllt 65 år och fortfarande arbetar är en

betydligt större andel företagare eller medhjälpande hushållsmedlem än bland de yngre. År 2009 var nästan hälften av alla sysselsatta i åldern 65–74 år antingen företagare eller medhjälpande hushållsmedlemmar. De övriga hade en anställning, fast eller tidsbegränsad. Bland de något yngre, i åldern 55–64 år, utgör de anställda en betydligt större del. År 2009 hade 86 procent av de sysselsatta i den åldern en anställning, vilket lämnar en betydligt mindre del företagare och medhjälpande hushållsmedlemmar. Den största andelen företagare finns bland männen.

Anställda 65 till 66-åringar har tredubblats sedan 2001

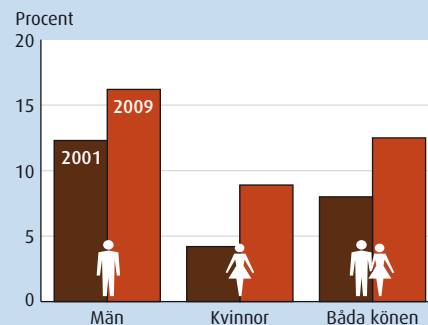
Andelen anställda, företagare och medhjälpande hushållsmedlemmar i åldersgruppen 65–66, åren 2001 och 2009

Andelen anställda har ökat i åldern 65–66, men bland företagare kan statistiken inte med säkerhet visa en ökning.

Större andel män än kvinnor arbetar vid hög ålder

Sysselsättningsgraden för personer 65–74 år efter kön, år 2001 och 2009

Andelen sysselsatta i åldersgruppen 65–74 år ökar mer för kvinnor än för män, men är fortfarande nästan dubbelt så hög för män.

Varannan sysselsatt i åldern 65-74 är företagare eller medhjälpare hushållsmedlem

Anknytningsgrad till arbetsmarknaden för sysselsatta personer 55-74 år efter kön, år 2009

	Fast anställda	Tidsbegränsat anställda	Företagare och medhjälpare hushållsmedlem	Sysselsatta totalt
55-64 år				
Män	76	4	20	100
Kvinnor	87	5	7	100
Båda könen	81	5	14	100
65-74 år				
Män	27	16	57	100
Kvinnor	41	26	33	100
Båda könen	32	20	49	100

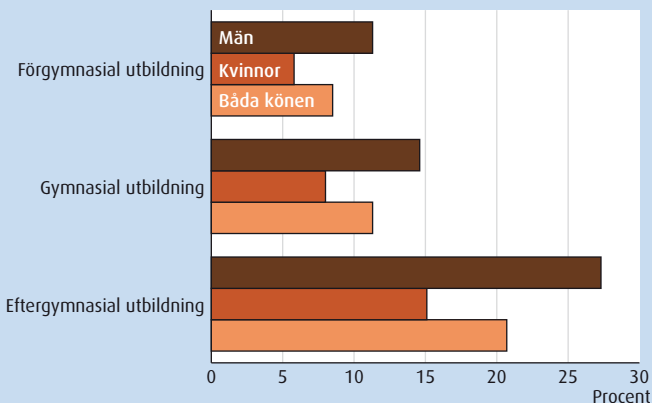
HÖGTBILDADE ÄR SYSSELSATTA i större utsträckning än andra för hela befolkningen, men detta mönster är extra tydligt för de äldre. För personer med en förgymnasial utbildning eller gymnasial utbildning var ungefär var tionde person sysselsatt år 2009. Bland dem

som hade en eftergymnasial utbildning var sysselsättningsgraden betydligt högre, drygt var femte person var sysselsatt. Bland personer med samma nivå på utbildning är sysselsättningen genomgående högre bland männen än bland kvinnorna. ●

Var femte högtbildad i åldern 65-74 år är sysselsatt

Sysselsättningsgraden för personer 65-74 år efter utbildningsnivå och kön, år 2009

Bland högtbildade män är det vanligt att arbeta efter 65 års ålder.

Författare

Linda Wahlman
arbetar med arbetskraftsundersökningar på SCB
tfn: 08-506 944 94
e-post: linda.wahlman@scb.se

Tills döden skiljer oss åt – eller?

Allt fler skiljer sig på äldre dar. Trots det blir det genomsnittliga äktenskapet allt längre. Utvecklingen syns inte bara i Sverige. Även i Spanien ökar skilsmässorna bland äldre.

I Sverige har vi ganska länge haft en relativt liberal syn på äktenskapet. Det är vanligt med samborelationer och skilsmässotalen är internationellt sett höga. Bland äldre ökar nu skilsmässotalet både i Sverige och i resten av Norden. I Spanien har situationen varit en annan, men samarbete med spanska forskare visar att skilsmässorna bland äldre ökar även där. De är till och med vanligare i Spanien än i Sverige. I Spanien gifter allt

fler äldre också om sig, vilket fick den stora dagstidningen El País att förmoda att båda företeelserna har att göra med en ”orubblig tro på den romantiska kärleken” och att människor inte vill framleva sina sista år med ”skräcken för att vara olycklig”.

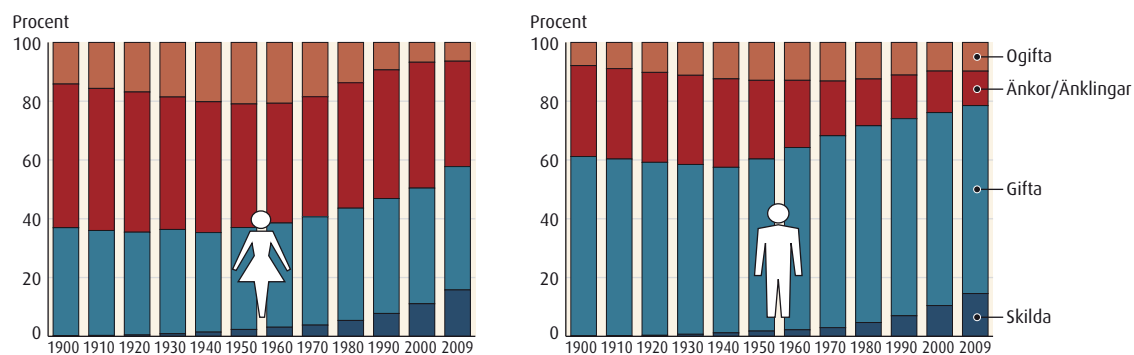
I SPANIEN fyrdubblades antalet nyskilda bland 60-åringar och äldre, mellan åren 2000 och 2008. Om man relaterar de nyskilda till antalet gifta,

kan man uttrycka detta som skilsmässorisk. Den mäts i promille, eftersom den trots allt är mycket mindre än risken att förlora partnern genom dödsfall där det handlar om procent. Spanien har haft en ökning från 1 promilles skilsmässorisk för de äldre år 2000 till 3 promille år 2008. I Sverige var uppgången mer blygsam, från 1,1 till 1,6 promilles risk år 2009, bland dem som är 65 eller äldre. I båda fallen var det betydligt fler

män som skilde sig, men eftersom många fler äldre män är gifta, var skilsmässoriskan bara obetydligt större för de äldre männen än för kvinnorna. Ganska likartade mönster med en ökande tendens återfinns i våra nordiska grannländer. Lägst skilsmässorisk har Norge.

Andelen äldre som är skilda har ökat under hela 1900-talet för både kvinnor och män

Befolkningen 65 år och äldre, efter civilstånd

Uppgifterna fram till och med 1960 är baserade på folkräkningar. Från 1970 är uppgifterna baserade på registeruppgifter från folkbokföringen.

RISKEN ATT BLI ÄNKA eller änkling är många gånger större än skilsmässorisken. På äldre dar, vill säga. Dagens överlevnadstal och allt längre äktenskap gör måhända skillnad i hur vi ser på relationen? På 1700-talet varade äktenskapen i genomsnitt cirka 15 år, många gifte sig sent och folk dog tidigt. Idag varar ett genomsnittligt äktenskap cirka 50 år, om man nu inte gör något åt saken, det vill säga skiljer sig. Detta avser äktenskap upplösta av dödsfall. Om man gör den underliga operationen att beräkna genomsnittet för *alla* äktenskap har de ändå ökat i genomsnittlig längd.

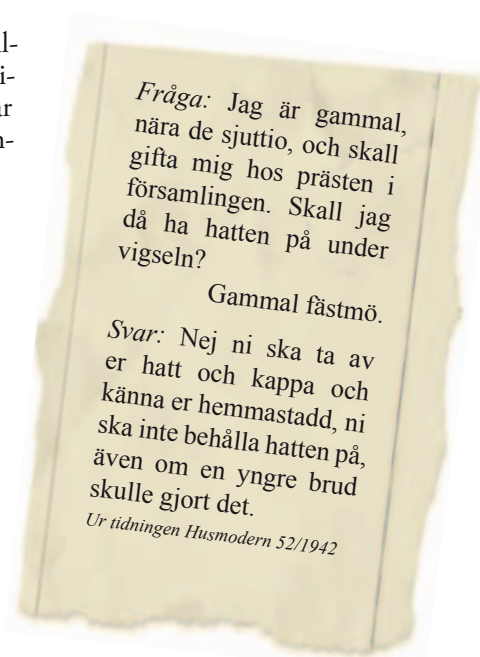
Genomsnittligt äktenskap, upplösta av dödsfall	
1700-tal	15 år
1900	20 år
1952	36 år
1981	42 år
2009	50 år

En förutsättning för skilsmässor bland äldre är att de faktiskt är gifta. I Norden har antalet äldre gifta förändrats mindre än man skulle tro. Detta tack vare flitiga omgiften i historisk tid, när man blev änka/änkling var det var svårt att klara vardagen för en ensamstående mor eller far. I Sverige ökade andelen gifta från 46 procent av de äldre 1950 till 51 procent 2000 och 52 procent 2009. Nio av tio är förstagsgifta, förr var andelen omgifta mycket högre. Den ganska långsamma ökningen av andelen gifta förklaras främst av att svenska pensionärer är ganska "gamla".

I SPANIEN ÖKADE andelen gifta från 49 procent 1970 till 61 procent 1999, genom att spanska pensionärer är så "unga". Det föddes många barn efter spanska inbördeskriget vilket

nu ger en kraftig påfyllning av nyblivna pensionärer, som kanske har en annan syn på äktenskapet än tidigare generationer. I Spanien hade man tidigare mycket låga skilsmässotal och kvinnor födda 1935–39 beräknas i genomsnitt vara gifta i 52 år.

Bakom den ganska långsamma förändringen av antal gifta i Sverige ligger ett intressant och numera föga känt demografiskt mönster: Efter inledande höga giftermålstal i den tidigaste befolkningsstatistiken från 1749, ökade andelen ogifta i befolkningen till mycket höga tal. I början av 1900-talet förblev knappt 15 procent av männen eviga ungarlar och

Fråga: Jag är gammal, nära de sjuttio, och skall gifta mig hos prästen i församlingen. Skall jag då ha hatten på under vigseln?

Gammal fästmö.

Svar: Nej ni ska ta av er hatt och kappa och känna er hemmastadd, ni ska inte behålla hatten på, även om en yngre brud skulle gjort det.

Ur tidningen Husmodern 52/1942

än fler av kvinnorna förblev ungmö. Detta satte sina spår i den tidens litteratur och, givetvis, i veckotidningarna.

Författare

Gerdt Sundström och Maria Ángeles Tortosa

Artikeln är baserad på ett samarbete med Dolores Puga González, CSIC, Madrid samt Mayte Sancho Castiello och Élena del Barrio, INGEMA, Madrid

Gerdt Sundström

Professor i socialt arbete vid Institutet för gerontologi, Hälsohögskolan i Jönköping
tfn: 036-10 13 17
e-post:
gerdt.sundstrom@hhj.hj.se

Maria Ángeles Tortosa

Professor i ekonomi, Universitet i Valencia
e-post: angeles.tortosa@uv.es

Många, både äldre och yngre, lever numera i oortodoxa relationer. Bland äldre spanjorer finns en hel del som är gifta på papperet, men som inte lever tillsammans. Det förekom tidigare även i Sverige, men är ovanligt idag. Man förblev formellt gift av både finansiella och konventionella skäl.

SAMBOENDE – oavsett det legala civilståndet – har alltid förekommit i Norden, men har ökat kraftigt från 1970-talet. I Sverige är andelen cirka 5 procent av de äldre, på Island cirka 1 procent och i Finland och Norge cirka 3 procent. Det ökar även i Spanien där det numera är mer godtagget, cirka 2 procent av de äldre lever i samborelationer.

Särboförhållanden syns givetvis inte i befolkningsstatis-

tiken. Av urvalsundersökningar att döma har mellan 5 och 7 procent av äldre svenskar en sådan romantisk partner och i Spanien uppger 0,5 procent av kvinnor över 65 att de har en särborelation. I en finsk undersökning säger 8 procent av de äldre att de har en särbo. Genomgående tycks dessa oortodoxa relationer vara något vanligare bland män.

DET FÖREFALLER FINNAS demografiska skäl till förändrade äktenskapsvanor, men det kan också röra sig om ett nytt sätt att se på relationer bland de äldre. Ändrad lagstiftning kan också spela in. Äktenskapslagstiftningen mjukades upp i Norden på 1920-talet och vidare på 1970-talet i Sverige. När Spanien blev republik 1931 var ett av de första besluten att

liberalisera skilsmässor, det upphävdes dock under Franco-tiden. Sådana förändringar påverkar nog i första hand de yngre, men erbjuder förstås öppningar även för äldre. Därför verkar det rimligt att skilsmässorisken är mindre för äldre svenskar än för gamla spanjorer. De svenskar som velat skilja sig har nog redan gjort det, innan de blev gamla.

RELIGIÖSA OCH SOCIALA konventioner har både fått människor att gifta sig istället för att bara vara sambos och även förhindrat skilsmässor. Vi kan se att både spanjorer och svenskar, i alla åldrar, är betydligt mindre kyrksamma idag än för bara några decennier sedan. I Sverige ger SCB:s Undersökning om levnadsförhållanden besked härvidlag och i Spanien

motsvarande undersökningar. Förändrat socialt liv bland de äldre kan också påverka partnerbildning. Tidsserier visar tydligt att allt fler äldre har ett aktivt liv utanför hemmet. Man träffar oftare nya människor i varierande sociala sammanhang, i Spanien och i Norden, med möjliga konsekvenser för både skilsmässor, omgiften och partnerskap. ●

En ny babyboom i Sverige?

Just nu ökar antalet barn som föds per år i Sverige och trenden verkar hålla i sig. Kan detta beskrivas som en ny babyboom? För att kunna svara på det behöver vi reda ut vad en babyboom egentligen är.

Självva uttrycket babyboom myntades i USA under andra världskriget och beskrev inledningsvis en tillfällig uppgång i födelsetalen 1941. Uttrycket populariserades återigen under 1970-talet och denna gång hänvisade det till de stora födelsekullarna som tillkom efter kriget. De så kallade "baby boomers" bestod av dem som föddes mellan 1946–1964 i USA. Så småningom talades det även om en "baby bust" det vill säga en lågkonjunktur i barnafödandet, som USA

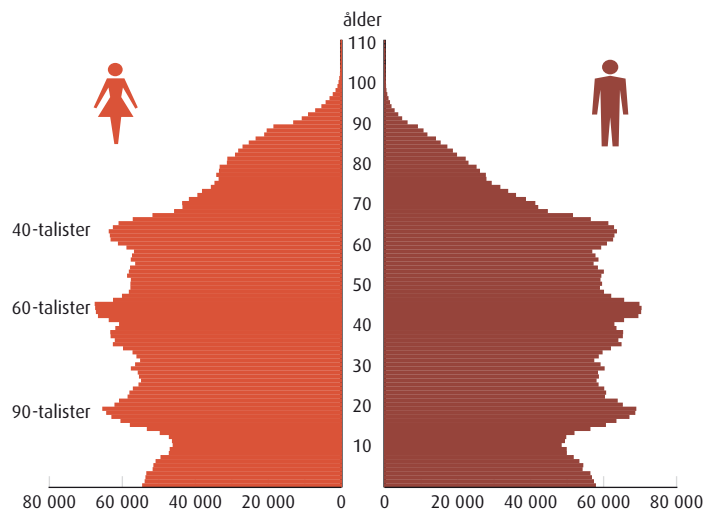
fick uppleva efter 1964. Men i Sverige ser befolkningsutvecklingen lite annorlunda ut. Man kan urskilja tre stora födelsekullar, 1943–1949, 1963–1966 och 1989–1992.

UNDER 1700 OCH 1800-TALET

i Sverige varierade dödstalen kraftigt på grund av sjukdomar och epidemier som skördade många offer. Spanska sjukan, en av de sista större epidemierna, drabbade Sverige åren 1918–1919. Sedan slutet av 1800-talet sjönk fruktsamheten stadigt, med undantag från babyboom åren 1920–1921. Denna tillfälliga uppgång i barnafödandet kan troligtvis förklaras av att kvinnorna som överlevde spanska sjukan sköt upp sitt barnafödande ett par år efter att epidemin hade lagt sig.

Stora barnkullar på 40-, 60- och 90-talen

Sveriges befolkning efter ålder och kön år 2009

Ur Nordisk statistisk årsbok 2010

Svenskarna ger mest i u-landsbistånd i Norden

Sverige är det land i Norden som relativt sett skänker mest till utvecklingsländerna, 1,12 procent av bruttonationalinkomsten (BNI). Norrmännen skänkte dock nästan lika mycket som Sverige förra året. De övriga nordiska länderna låg under en procent och Finland lägst med en andel på 0,55 procent av BNI.

Många aborter på Grönland

I Danmark, på Grönland, i Norge och Sverige bestämmer den gravida kvinnan själv om hon vill ha abort. På Färöarna, i Finland, på Åland och Island krävs tillstånd som grundas på sociala och/eller medicinska kriterier.

Grönland har den högsta abortfrekvensen med 1 030 aborter per 1 000 levande födda. Sverige har den näst högsta frekvensen med 340 aborter per 1 000 levande födda. Färöarna har den lägsta med 61 aborter. Antalet aborter har sedan 1990 ökat på Grönland, Island, Åland samt i Sverige och gått ner i Danmark och Norge.

Få socialbidragstagare på Island

I alla nordiska länder finns socialhjälp. Hjälpen är individuell och lämnas efter behov för att täcka levnadskostnaderna. I Danmark och på Island är socialhjälp beskattningsbar, i de andra länderna är den skattefri. Island har den minsta andelen socialbidragstagare av den vuxna befolkningen, 2 procent. Finland har de högsta siffrorna med 6 procent under 2008.

Flest universitetsstuderande i Finland

Finland är det land i Norden som har förhållandevis flest studerande på universitetsnivå. Var femte finländare mellan 20–39 år studerar på denna nivå, medan det är var sjunde svensk och islänning. I Danmark och Norge studerar mellan var sjunde och åttonde person i åldern 20–39 år.

Källa: Nordiska ministerrådet www.norden.org

Lucas i topp både i Norge och Sverige

De mest populära namnen för nyfödda i Norden är:

- Lucas och Emma i **Danmark**
- Dánjal och Anna på **Färöarna**
- Onni och Emma i **Finland**
- Jonathan, Ellen och Linnéa på **Åland**
- Jón och Sara på **Island**
- Lucas och Linnea i **Norge**
- Lucas och Maja i **Sverige**

Uppgiften kommer från **Nordisk statistisk årsbok 2010**. Boken innehåller jämförelsetal för de fem nordiska länderna Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. I många av tabellerna redovisas också uppgifter om de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland.

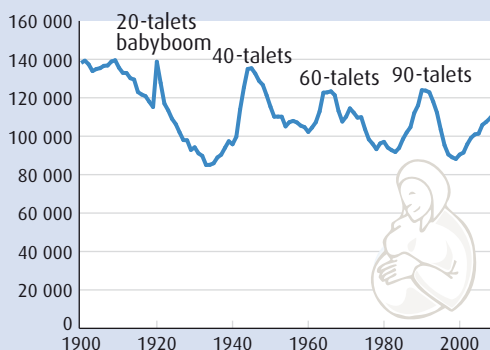
I SAMBAND MED 1930-TALETS ekonomiska kris upplevde Sverige hög arbetslöshet och hade de lägsta födelsetalen i Europa. På grund av detta publicerade Gunnar och Alva Myrdal "Kris i befolkningsfrågan" där de argumenterade för att man måste förbättra familjernas ekonomiska situation och trygghet. De åtgärder de förespråkade var exempelvis kvinnornas rätt till återanställning och ledighet i samband med barnafödande, införandet av barnbidrag och moderskapspenning, byggande av större bostäder, samt utökade hälsokontroller av barn och mödrar. Majoriteten av de familjepolitiska

reformerna genomfördes inte förrän efter andra världskriget, men trots detta började barnafödandet stiga innan krigets slut. 1940-talets babyboom kan möjligtvis förklaras av en förbättring av svensk ekonomi och en förväntad förbättring av barnfamiljernas situation genom Myrdalarnas reformer.

UNDER PERIODEN 1963 TILL 1966 kan man också observera en uppgång i barnafödandet. Under denna period upplevde Sverige en högkonjunktur och barnafödandet ökade framförallt i de yngsta åldrarna. Utöver högkonjunkturen började även en del av de tidiga

Många barn...

Totala antalet födslar årsvis

Utöver de toppar som syns i befolkningspyramiden syns här även en topp på 20-talet, efter spanska sjukan.

”fyrtioalisterna” att skaffa barn. 1963 utökades dessutom mammaledigheten från tre månader till sex månader. Alla dessa omständigheter kan ha bidragit till 60-talets babyboom.

SEDAN SLUTET AV 1960-TALET till och med mitten på 1980-talet sjönk barnafödandet återigen. Under denna period hade andelen yrkesarbetande kvinnor ökat i väldigt stor omfattning. År 1950 förvärvsarbetade 29,5 procent av kvinnor mellan 16–64 år. Denna siffra steg till drygt 65 procent 1970 och till över 80 procent 1980. Trots stora familjepolitiska reformer såsom att sambeskattningen avskaffades, att föräldraförsäkringen ersatte moderskapspenningen och att barnomsorgen byggdes ut så hade många kvinnor svårigheter att förena föräldraskap och arbetsliv. Vissa menar även att förändrade könsroller och syn på familjen bidrog till de sjunkande födelsetalen.

Födelsetalen steg under 80-talet och nådde höga nivåer under åren 1989–1992. Dessa höga nivåer kan delvis förklaras av att den ekonomiska

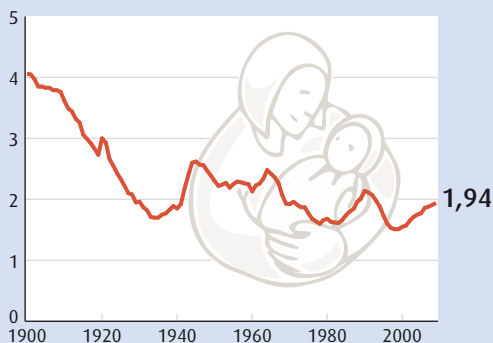
konjunkturen successivt förbättrades under 80-talet och en utökning av ”snabbhetspremierna” till 30 månader inom föräldraförsäkringen. ”Snabbhetspremierna” innebar att om avståndet mellan två födslar var 30 månader eller mindre så kunde man få samma ersättningsnivå som med det tidigare barnet, även om man inte hade arbetat i lika stor utsträckning mellan födslarna. Detta ledde till att barnen föddes med kortare mellanrum under 90-talets babyboom.

Det är lite oklart hur mycket fruktsamheten måste öka och över hur lång tid för att man ska kunna kalla det en babyboom. En babyboom beskriver vanligtvis hur fruktsamheten ser ut vid en specifik tidpunkt, men det är även viktigt att titta på olika fruktsamhetsmått för att få en ökad förståelse för hur barnafödandet utvecklas över tid. Utöver antalet födslar per år är det också lämpligt att ta hänsyn till befolkningsstorleken och se antalet födslar i relation till hur många kvinnor det finns i barnafödande åldrar. År 1900 var exempelvis folkmängden

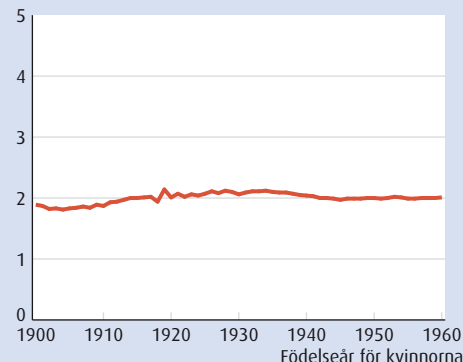
...och många barn per kvinna i babyboomar...

Summerade fruktsamheten för kvinnor årsvis

...men slutligt antal barn varierar ganska lite

Slutgiltig summerad fruktsamhet för kvinnor efter födelseår

Det summerade fruktsamhetstalet är ett mått som visar "konjunkturen" i barnafödandet. En stor del av variationerna förklaras av att olika generationer kvinnor har fött sina barn i olika åldrar.

strax över 5,1 miljoner medan den 2009 var drygt 9,3 miljoner.

ETT FRUKTSAMHETSMÅTT som inte är beroende av antalet kvinnor i barnafödande åldrar är den summerade fruktsamheten, TFR. TFR talar egentligen om hur de rådande förhållanden i barnafödande har sett ut vid olika tidsperioder. Den summerade fruktsamheten är ett mått på hur många barn en kvinna kan förväntas föda under sin livstid, givet att hon upplever de rådande fruktsamhetstalen i de olika åldrarna vid just det aktuella året.

Barnafödandet har sjunkit markant till och med 1930-talet. Denna allmänna nedgång i fruktsamheten började redan i slutet av 1800-talet och kan förklaras av större samhällsomvandlingar såsom en lägre spädbarnsdödlighet och att familjen som den primära produktionsenheten förlorade sin betydelse. Efter 1930-talet kan man urskilja stora svängningar i fruktsamheten. Men även när man tar hänsyn till antalet kvinnor i barnafödande åldrar så kvarstår uppgångar

i fruktsamheten under babyboom-åren. Detta tyder på att det faktiskt var fler barn som föddes under dessa perioder oberoende av befolkningens sammansättning.

Ett problem med den summerade fruktsamheten är att den inte tar hänsyn till vid vilka åldrar kvinnor föder barn. Till exempel kan det vara så att kvinnor föder ungefär lika många barn under sin livstid men att kvinnor vid vissa perioder skjuter upp sitt barnafödande, vilket resulterar i de upp- och nedgångar i fruktsamheten som man kan urskilja efter 1930-talet. Det kan därför vara lämpligt att även undersöka den så kallade kohortfruktsamheten som visar det slutgiltiga antalet barn en genomsnittlig kvinna föder under sin livstid. Den ansatsen visar att kohortfruktsamheten har varit tämligen stabil. En genomsnittlig kvinna som föddes under 1900-talet födde i genomsnitt runt två barn under sin livstid.

EFTER ATT HA tittat närmare på de olika fruktsamhetsmått kan man urskilja att baby-

boom-åren i Sverige till stor del beror på att kvinnor skjuter upp sitt barnafödande till senare åldrar vilket resulterar i att det blir en väldig uppgång i barnafödandet under vissa år. Det kan vara så att det faktiskt har funnits vissa gynnsamma förhållanden under babyboom-åren som har lett till ett ökat barnafödande eller att det har funnits ogynnsamma förhållanden under tidigare år som har lett till en uppskjutning. Troligtvis så är det lite av både och.

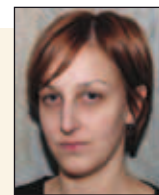
SÅ ÄR VI NU INNE I en ny babyboom? Det är svårt att säga. Antalet födselar har ökat de senaste åren och i flera delar av landet har det rapporterats om stort tryck på förlossningsavdelningar. Men med hänsyn till befolkningsstorleken har vi fortfarande inte nått de rekordhöga nivåerna som rådde under 1990-talets babyboom. Vi får helt enkelt vänta och se hur fruktsamheten utvecklas under de närmaste åren och om uppgången i barnafödandet fortsätter.

Lästips

Hoem, Britta & Hoem, Jan, 1996
Sweden's family policies and roller-coaster fertility

SCB, 1999
Från folkbrist till en åldrande befolkning – glimtar ur en unik befolkningsstatistik under 250 år. Fakta inför 2000-talet

Författare

Jenny Hedström
var under hösten 2010 praktikant och arbetade med demografisk analys på SCB:s Prognosinstitut

För mer information om artikeln kontakta **Lotta Persson**
tfn: 08-506 942 11
e-post: lotta.persson@scb.se

OERSÄTTLIG i statistiken

”Ditt svar kan inte ersättas med någon annans” Så står det ofta i breven till dem som vi vill samla in uppgifter från i statistiska undersökningar. Och de orden är djupt menade. För statistikens tillförlitlighet hänger på att de som valts ut att svara i undersökningen också gör det.

Statistik görs ofta med hjälp av ett urval, ett stickprov, av personer. Personerna i urvalet får svara på frågor om det som statistiken ska handla om. Till exempel, i SCB:s Arbetskraftsundersökningar (AKU) får personerna i ett urval svara på frågor per telefon om sin situation på arbetsmarknaden. Utifrån svaren kan vi på SCB räkna

fram skattningar på antalet sysselsatta och antalet arbetslösa i hela befolkningen.

Egentligen är det smått fantastiskt att detta är möjligt, att man kan räkna fram statistik för hela befolkningen från svaren i ett urval. Men det kan man, på god vetenskaplig grund. För att det hela ska fungera krävs vissa saker. Urvalet kan inte få bestå av alltför få personer, och personerna måste också vara valda med rätt metodik.

VIKTIGT ÄR ATT ALLA får chans att komma med i urvalet, inom den del av befolkningen som statistiken ska avse. När det gäller AKU så ska statistiken avse alla personer

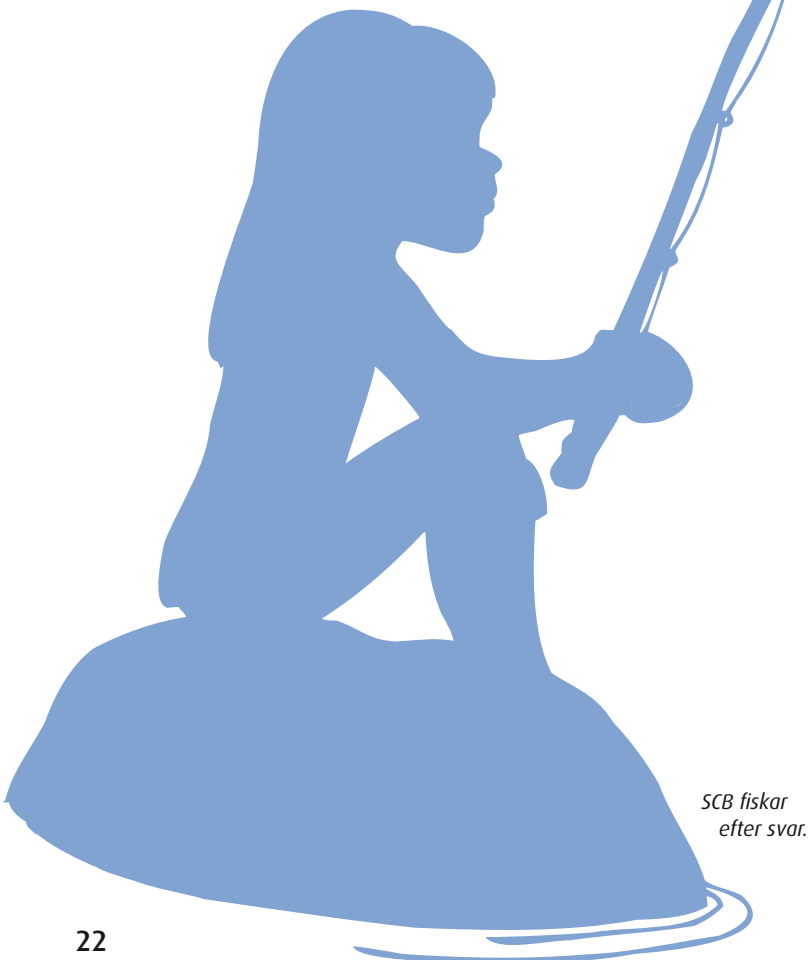
i befolkningen i åldern 15–74 år. Den befolkningsgruppen är *populationen* i AKU, som vi säger. Alla i den gruppen ska ha sin chans att komma med i urvalet för AKU. I praktiken använder vi normalt ett register över befolkningen att slumpa urvals personer ur.

När urvalet görs ska ytterst slumpen få avgöra vilka personer som kommer med. Man kan slumpa på lite olika sätt, bara varje persons sannolikhet för att komma med i urvalet går att räkna ut matematiskt. Då blir det ett *sannolikhetsurval* som gör det möjligt att korrekt räkna fram statistik för populationen.

”MEN JAG JOBBAR JU INTE, så de får fråga någon annan istället.” Så kan möjligen en och annan tycka, som ombeds svara i AKU. Men den personens svar behövs lika väl som andras, för att statistiken ska bli korrekt. Om det skulle bli vanligt att svar uteblir just från personer som inte jobbar, som anställda eller som egna företagare, så kunde det bli fel.

För i så fall skulle svar ofta saknas från dem som har det på ett visst sätt, nämligen inte jobbar. Svaren skulle då inte berätta riktigt rättvisande om hur det är i populationen, genom att proportionerna mellan folk i olika situationer blir annorlunda på ett okontrollerat sätt. Statistiken kunde bli snedviden och överskatta antalet sysselsatta i befolkningen.

För att ge en rättvisande bild av hur det är i populationen så måste svaren från personerna i urvalet kunna relateras till hela populationen. Det går bara om personerna som ska svara är valda så som det är tänkt och slumpen har fått råda. Skulle vi ersätta en del av urvalspersonerna med andra, så skulle vi inte längre ha ett sannolikhetsurval, och resultaten av undersökningen kunde lätt bli snedvidna och missvisande.

Vi har alltså goda skäl när vi säger till urvalspersonerna: ”Ditt svar kan inte ersättas med någon annans.”

I STATISTISKA UNDERSÖKNINGAR kan man ibland behöva ställa ganska ingående frågor som direkt bara berör en del av befolkningen. Ska då alla behöva fylla i långa blanketter med en massa frågor som många inte tycker angår dem? Det kunde kännas onödigt. Nej så behöver det inte vara, och statistiken kan bli korrekt ändå, som följande exempel visar.

FRIDTIDSFISKE GÖRS DET statistiska undersökningar om, av SCB på uppdrag av Fiskeriverket. Syftet är att öka kunskapen om fritidsfisket, och att stärka fiskemöjligheterna och fisketurismen. Där vill man få veta hur många i befolkningen som ägnar sig åt att fiska på sin fritid. Man vill också få veta lite närmare var och hur landets fritidsfiskare fångar sin fisk, och hur mycket fisk av olika arter det rör sig om.

Här görs undersökningen i två etapper. Först går vi ut med en kort frågeblankett till ett sannolikhetsurval av befolkningen i åldern 16–74 år. Där ställs bara några få enkla frågor hur mycket den svarande fiskade under det föregående året. I en andra etapp går vi ut med en längre blankett, men bara till dem som på den korta blanketten har svarat att de över huvud taget fiskade något. I den längre blanketten ställs mera detaljerade frågor om sådant som valet av fiskevatten, fiskeredskap och fiskarter.

Med det upplägget bör undersökningen kunna nå sina syften utan att betunga de svarande i onödan. Många i befolkningen har inte alls ägnat sig åt fiske, och kommer de med i urvalet behöver de bara svara på den korta blanketten. Det är ändå viktigt att få deras svar, att de inte fiskade något.

Tack vare de beskederna, tillsammans med svaren från dem som fiskade, kan vi räkna fram korrekta skattningar. Det handlar om hur många i befolkningen

som ägnar sig åt att fiska på fritiden och hur mycket fisk de fångar.

BORTFALL BLIR DET VANLIGEN, mer eller mindre, i statistiska undersökningar. Det vill säga, vi får inte svar från alla som ingår i urvalet och ska svara på frågorna. Bortfallet har flera orsaker. Dels får vi inte tag i alla, dels kan somliga vägra att medverka.

Bortfallet innebär en lucka i statistikens underlag och är mer eller mindre problematiskt för statistikens kvalitet. Antalet svar blir mindre än avsett, och det gör skattningarna osäkrare. Ännu värre är att de som svarar inte längre riktigt är ett sannolikhetsurval. Detta kan snedvridera resultatet så att de inte speglar populationen korrekt.

Ta igen AKU som exempel. Personer i urvalet som vi inte får tag i kanske ofta har det annorlunda än de som svarar. Till exempel kan där finnas många som är svåra att nå för att de saknar fast adress. Då kan det också tänkas att andelen arbetslösa är annorlunda, kanske högre, bland dem som man inte når än bland andra. Är det så kan antalet arbetslösa i befolkningen underskattas, när vi räknar statistik på svaren vi får in.

Ett kvalitetsmått som brukar redovisas i statistiska undersökningar är andelen i procent som utgör bortfall. Alternativt kan man ange *svarsfrekvensen*, andelen i procent som svarar. De måtten är en viktig indikation på hur stort bortfallsproblemet är i en undersökning, men de får inte övertolkas. För tyvärr berättar de inte direkt det som verkligen vore intressant att få veta, nämligen hur mycket bortfallet snedvrider statistikresultaten. Och det kan ingen veta riktigt.

UNDER ÅREN SEDAN 1960-talet har bortfallet i statistiska undersökningar tyvärr ökat stegvis. Vi har fått lära oss att leva med det. Den vetenskapliga teorin ger inget besked om var smärtgränsen går, hur stort bortfallet kan få bli utan att idén med

sannolikhetsurval blir förfelad. Här får statistikern göra sitt bästa att bedöma förutsättningarna från olika erfarenheter som finns. Stora bortfall drabbar många länder, och statistiker diskuterar internationellt om problemen.

På de senaste åren har bortfallen ökat ytterligare. Något som kan bidra är att det på olika sätt har blivit svårare att nå folk per telefon. Då gäller det för statistikproducenten att ännu mera hålla emot och försöka reducera bortfallet och dess störande inverkan. En hjälp bör vara att samla mera kunskap om bortfallet. Men det är en annan historia.

Det skulle kunna vara frestande att fylla på urvalet med nya personer, som får ersätta dem som man tappat genom bortfall. Eller man kunde tycka att urvalet från början kunde få innehålla reservpersoner som sedan får rycka in istället för bortfallet.

Gör man på de sätten så löser man ändå inte det väsentliga problemet med bortfallet. För det är fortfarande lika möjligt att personer som inte svarar kan ha lite andra förhållanden än de som gör det, och då kan statistiken bli snedvriden. Som urvalsperson är du oersättlig. ●

Författare

Martin Ribe
är metodstatistiker
på SCB
tfn: 08-506 948 54
e-post: martin.ribe@scb.se

Aktieägandet i Sverige:

Få äger mycket

Att äga aktier blev populärt under 1980- och 1990-talet. Antalet aktieägare ökade och vid börsintroduktionen av Telia sköt aktieägandet i höjden. Sedan 2002 har dock antalet aktieägare sjunkit stadigt. Statistiken visar också att en liten grupp äger en mycket stor del av aktieförmögenheten.

Den totala aktieförmögenheten i bolag som är noterade på svensk marknadsplats hade i juni 2010 ett värde på 3 701 miljarder kronor. Hushållens innehav uppgick vid samma tillfälle till 506 miljarder kronor vilket motsvarar 14 procent av den totala aktieförmögenheten.

Även om både antalet och andelen personer som har direktägda aktier har minskat under senare år, har hushållens

andel av den totala aktieförmögenheten varit relativt stabil under 2000-talet och uppgått till strax under 15 procent.

Hushållen är den tredje största ägarkategorin i bolag noterade på svensk marknadsplats. Utländska ägare står för 37 procent av den totala aktieförmögenheten och är den största ägarkategorin. I statistiken är det dock inte möjligt att bryta ned det utländska ägandet på olika delsektorer, som exempelvis hushåll. Svenskar som handlar aktier på svensk marknadsplats via utländska förvaltare registreras också som utländskt innehav.

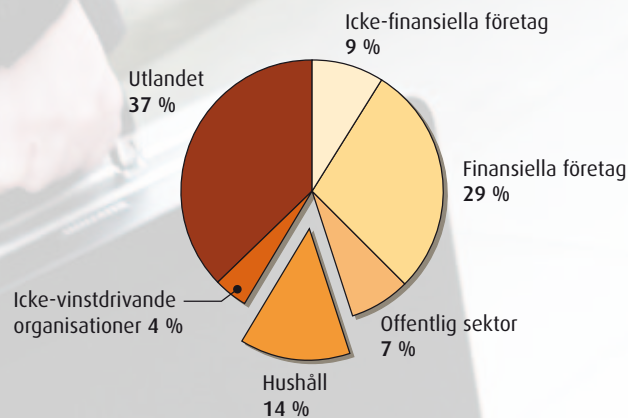
Finansiella företag kommer på andra plats och innefattar bland annat banker, värdepappersfonder och försäkringsföretag. En del av innehavet i denna sektor kan indirekt hänföras till hushåll exempelvis via fondsparande.

Vid sidan av direktägda aktier och indirekt aktieägan- de via fonder består hushållens finansiella sparande också av bankkonton, obligationer och andra finansiella instrument.

VI BACKAR BANDET till slutet av 1990-talet. Det var en period av kraftigt stigande börskurser och IT-branschen blomstrade. Det talades om "den nya ekonomin" och många IT-bolag värderades till skyhöga belopp trots att de knappt hade omsättning eller gick med vinst. Det var goda tider på börsen och från september 1999 till mars 2000 fördubblades nästan värdet på Stockholmsbörsen. Uppgången blev dock kortvarig och när bubblan sprack senare under året gick det snabbt utför.

Hushållen direktäger liten del av aktierna

Ägarfördelning av den totala aktieförmögenheten i bolag noterade på svensk marknadsplats. Juni 2010

Den 13:e juni 2000 börsintroducerades Telia och intresset var rekordstort. Närmare en miljon svenskar tecknade sig för aktien, för ungefär hälften av dessa var det debut på aktiemarknaden. Aktieägandet i befolkningen steg och vid slutet av år 2000 var drygt 1,9 miljoner personer aktieägare.

Efter Teliaintroduktionen var antalet aktieägare tämligen oförändrat under några år. Det var först när Ericsson genomförde en nyemission hösten 2002 som antalet aktieägare steg igen. Många valde att teckna sig för aktier vid nyemissionen och antalet nya aktieägare steg med drygt 100 000 vilket innebar att det totala antalet uppgick till drygt 2 miljoner personer.

EFTER NYEMISSIONEN i Ericsson började antalet aktieägare minska sakta men säkert. Från 2003 och framåt har direktägandet av aktier minskat med cirka 60 000 personer årligen

och vid utgången av juni 2010 kunde 1 583 000 personer identifieras som aktieägare, en minskning med knappt 450 000 personer sedan rekordnoteringen 2002. Vid slutet av 2002 hade 22,6 procent av befolkningen direktägda aktier, den andelen hade krympt till 16,9 procent i juni 2010. Visst förvaltarregistrerat ägande saknas i statistiken (se faktaruta).

Euroclear Sweden AB:s data, som ligger till grund för SCB:s aktieägarstatistik, inkluderar även förvaltarregistrerat ägande. Dessa uppgifter visar ungefär samma nedgång i aktieägandet som SCB:s statistik. Euroclears större antal beror på att uppgifterna bland annat innefattar dödsbon och personer med svenskt personnummer bosatta utomlands, vilket inte räknas in i SCB:s statistik.

TVÅ GÅNGER OM ÅRET, per den sista juni respektive december, producerar SCB statistik över ägandet av aktier och depåbevis i noterade bolag baserat på Euroclear Sweden AB:s register. Euroclear har auktorisation som central värdepappersförvarare och clearingorganisation för emittenter och investerare. Syftet med statistiken är att visa strukturen för ägandet av aktier i noterade bolag över tiden, samt att förse finans- och nationalräkenskaperna med underlag till uppgifter om förmögenhet och sparande.

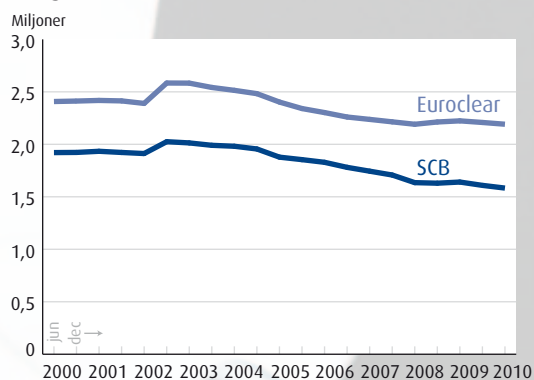
ANTALET AKTIEÄGARE i statistiken är något underskattat då visst förvaltarregistrerat ägande, exempelvis småsparare som köper aktier via depå, inte inkluderas. För att förvaltarregistrerat ägande ska ingå måste innehavet vara minst 501 aktier i ett bolag. I statistiken räknas hushållens totala förmögenhet upp för att även innefatta det förvaltarregistrerade ägandet men det går inte att dela upp ägandet på ålder eller kön då personnummer saknas.

Affärsvärldens generalindex

Antalet aktieägare sjunker

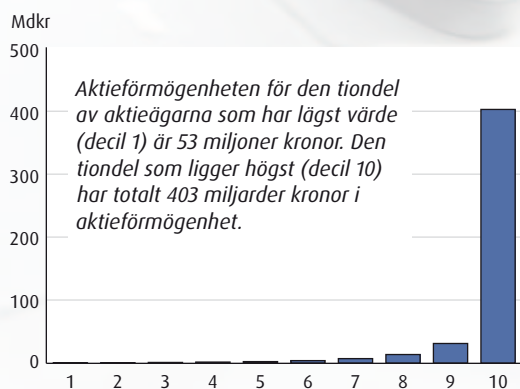
Antal aktieägare mellan juni 2000 och juni 2010 enligt SCB och Euroclear

Källa Euroclear Sweden AB och SCB

Aktieägandet mycket ojmnt fördelat

Hushållens aktieförmögenhet i decilgrupper efter innehavens storlek. Juni 2010

EN BIDRAGANDE ORSAK till att hushållens sparande i direktägda aktier har minskat är att man i större utsträckning än tidigare väljer andra sparformer.

Sparandet i bankkonto minskade under 1980- och 1990-talet men har ökat under 2000-talet. Enligt SCB:s sparbarometer hade hushållen 12 procent av sin finansiella förmögenhet på bankkonton första kvartalet 2000 medan andelen stigit till 17 procent tredje kvartalet 2010.

Även fondsparandet har växt mycket under 2000-talet. I och med förändringarna i pensionssystemet, där en del av kapitalet placeras i värdepappersfonder, har intresset för denna sparform ökat. Enligt en undersökning utförd av Fondbolagens förening har andelen som sparar i fonder (exklusive premiepension) ökat från 66 procent år 2000 till 82 procent 2010.

Under det senaste decenniet har även ett antal nya finansiella produkter kommit på marknaden. Ett exempel är så kallade aktieindexobligationer, som består av en obligation där köparen är garanterad ett visst belopp vid värdepapprets förfall. Statistik från Euroclear visar att den emitterade volymen aktieindexobligationer på den svenska marknaden har ökat från 114 miljarder kronor i januari 2007 till 170 miljarder kronor vid utgången av september 2010.

DEN GENOMSNITTLIGA aktieägaren i Sverige hade i juni 2010 aktier värda 292 000 kronor i sin portfölj. Medianvärdet, det vill säga det mittersta vär-

det om man rangordnar alla aktieägare efter förmögenhet, var 17 000 kronor.

Den stora skillnaden mellan medel- och medianportfölj beror på att aktieägandet är mycket skevt fördelat. En liten andel äger en mycket stor del av den totala aktieförmögenheten.

Ett sätt att illustrera spridningen i ägandet är att dela in individerna i tio lika stora grupper utifrån storlek på innehavet. Merparten av hushållens aktieförmögenhet, 403 miljarder av totalt 462 miljarder kronor, ägs av den tionde decilen, det vill säga de tio procenten med de största innehaven.

Män i åldern 55–64 står för nästan en tredjedel av hushållens totala aktieförmögenhet, 31,6 procent i juni 2010. De har den högsta medelportföljen och är även den största kategorin antalsmässigt. ●

Författare

Johannes Holmberg och Per Jonsson arbetar med finansmarknadsstatistik på SCB

Johannes Holmberg
tfn: 08-506 945 11
e-post: johannes.holmberg@scb.se

Per Jonsson
tfn: 08-506 941 42
e-post: per.jonsson@scb.se

Fallskador vanligast bland äldre

Under fjolåret vårdades 119 000 personer på sjukhus i Sverige för att de skadat sig eller blivit förgiftade. Vanligast var fallolyckor. Det visar en rapport från Socialstyrelsen.

Bland männen var cirka 49 procent av dem som snubblade, halkade eller på annat sätt ådrog sig en fallskada, 65 år eller äldre. Andelen bland kvinnorna var nästan 73 procent. Förutom fallolyckor var olyckor med bil, cykel eller motorcykel vanligast. Männen stod för merparten av cykel- och motorcykelolyckorna.

Självmordshandlingar i form av självmordsbeteende, självmordsförsök och självmord har ökat under 2000-talet, men under 2009 var det färre som vårdades på sjukhus för det jämfört med 2008. Det var också färre som vårdades för skador till följd av misshandel och våld än året innan.

Källa: Socialstyrelsen www.socialstyrelsen.se

Svenska pensionärer flitiga internet-användare

Pensionärer i Sverige, övriga Norden och USA använder internet i större utsträckning än i andra länder. 43 procent av svenskarna i åldersgruppen 65-74 år använder Internet varje dag. Det visar en ny rapport från Stiftelsen för internetinfrastruktur.

År 2009 var det 1,7 miljoner svenskar som inte använde Internet. Ett år senare har en del av dessa skaffat sig en dator med internetuppkoppling

men fortfarande är det 1,5 miljoner som inte använder Internet. De flesta icke-användare finns bland de äldre, men icke-användarna finns i alla åldersgrupper även bland de yngre. Utmärkande för dem är att de har en negativ attityd till att prova och testa nya tekniska apparater och tjänster.

Källa: Stiftelsen för internetinfrastruktur www.iis.se

SCB-siffran

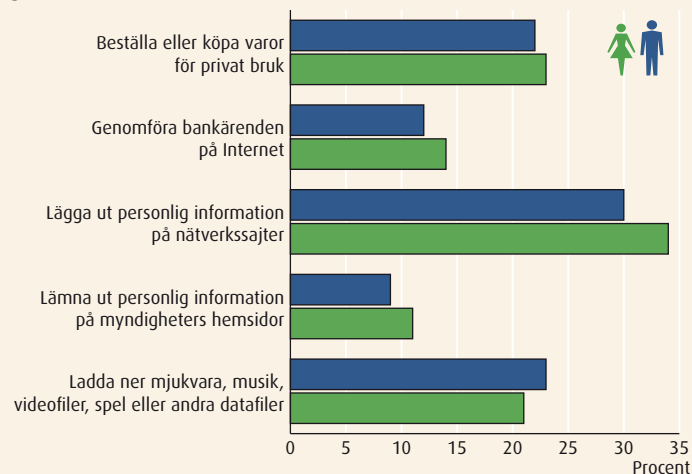
24 %

av alla svenskar har inget umgänge med anhöriga utanför hushållet

Siffran avser svenskar som är 16 år eller äldre och kommer från SCB:s Undersökningar av levnadsförhållanden

Brister i säkerheten på nätet en källa till oro

Andel personer som låtit bli att utföra vissa aktiviteter på Internet på grund av oro för säkerheten

Drygt var femte person i åldern 16-74 år undvek att köpa eller beställa någon vara på Internet under april förra året till och med mars i år på grund av oro för säkerheten. 13 procent undvek att genomföra bankärenden av det skälet och var tionde person lämnade inte ut personlig information på myndigheters sidor. Kvinnor undvek i något högre grad än männen att utföra vissa aktiviteter på Internet på grund av oro för säkerheten.

Källa: Statistiska centralbyrån www.scb.se

Källa: Statistiska centralbyrån www.scb.se

Nya klimatberäkningar visar på mer extremt väder

Extremt väder kommer att bli vanligare i Europa, skyfall och värmeböljor inträffar oftare och med högre intensitet jämfört med idag. Helt nya beräkningar för framtidens extrema vädersituationer i Europa har tagits fram inom SMHI:s klimatforskningsenhet Rossby Centre. De nya scenarierna visar tydligare på effekterna av den globala uppvärmningen jämfört med tidigare, tack vare utökad datorkraft och hög geografisk upplösning.

Till exempel visar resultaten för temperatur att de extremtillfällena som hittills inträffat vart tjugonde år i genomsnitt, kan i framtiden inträffa varje år i södra Europa och vart tredje till vart femte år i Skandinavien. En ort i södra Sverige som exempelvis hittills haft 35 graders värme en gång vart tjugonde år får enligt scenarierna samma värmebölja ungefär vart fjärde år i framtiden.

Källa: SMHI www.smhi.se

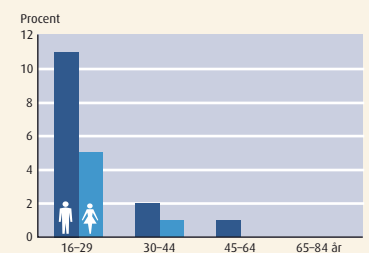

Var tionde ung man har använt cannabis senaste året

Var tionde man och var tjugonde kvinna i åldersgruppen 16-29 år har använt cannabis det senaste året. Det visar den Nationella folkhälsoenkäten. Användningen är betydligt högre bland män än kvinnor och också vanligare bland socioekonomiskt utsatta grupper, med låg inkomst och små ekonomiska marginaler.

12 procent av svenskarna mellan 16 och 64 år uppger 2010 att de har använt cannabis någon gång i livet.

Andel som använt cannabis

Källa: Folkhälsoinstitutet www.fhi.se

Snedrekrytering till spetsutbildning

Eleverna på gymnasiet spetsutbildningar är mycket nöjda. Det visar statistik från Skolverket. På spetsutbildningarna får elever redan på gymnasiet möjlighet att fördjupa sina kunskaper inom ett område, genom att bland annat läsa kurser på högskola eller universitet. Utbildningarna ska vara riksrekryterande och antagningsprov är tillåtna.

Den första utvärderingen visar att både elever och lärare är nöjda med konceptet. Det finns dock en social snedrekrytering till utbildningarna, gruppen består till största del av elever med svensk bakgrund som kommer från en socioekonomiskt stark miljö.

Totalt gav Skolverket tio gymnasieskolor tillstånd att starta spetsutbildningar på försök från och med höstterminen 2009 och det är det första läsåret som nu utvärderats.

Källa: Skolverket www.skolverket.se

Högre hyresökningar i nybyggda lägenheter

Hyran är 65 procent högre i nyproducerade lägenheter än i gamla. För nybyggda hyresrätter i flerbostadshus 2009 har hyran ökat med tio procent jämfört med 2008. Under samma period ökade hyran drygt fyra procent för nybyggda hyresrätter i småhus. För äldre hyresrätter höjdes hyrorna i genomsnitt med 1,6 procent mellan åren 2009 och 2010. Året innan var höjningen 3,3 procent. En trerummare kostar nu i genomsnitt 5 644 kronor, priserna varierar i olika delar av landet.

Källa: Statistiska centralbyrån www.scb.se

Elever valde rödgrönt i skolvalet

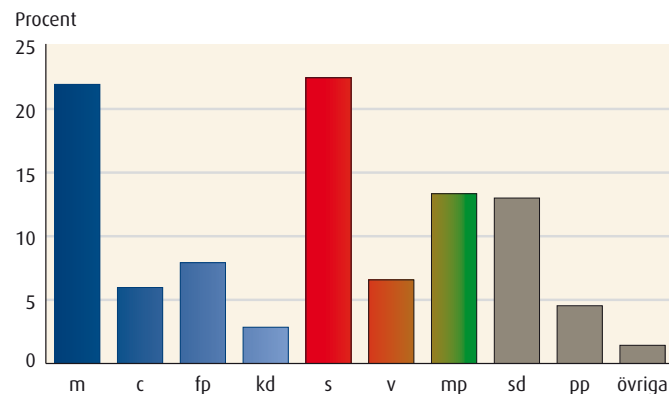
Det rödgröna blocket blev störst i skolvalet 2010 med 42,5 procent mot det borgerliga blockets 38,7 procent. Detta förutsatt att Kristdemokraternas röster räknas med i det borgerliga blocket. När eleverna fick bestämma klarade inte KD fyraprocentsspärren utan fick 2,9 procent i årets skolval jämfört med 4,3 procent 2006. Största parti blev Socialdemokraterna med 22,4 procent och näst störst blev Moderaterna med 22 procent.

Sverigedemokraterna fick 13 procent av rösterna medan de i riksdagsvalet fick 5,7 procent. Det är en tredubbling sedan skolvalet

2006 då de fick 4,3 procent av rösterna. Fler elever på gymnasiet än på högstadiet röstar på Sverigedemokraterna. Piratpartiet fick knappt 5 procent av rösterna.

Totalt 436 000 elever i årskurs 7-9 och i gymnasiet gavs möjlighet att delta i skolvalet. Valdeltagandet minskade från 87 procent 2006 till 76 procent 2010.

Skolval 2010 arrangerades av Ungdomsstyrelsen i samarbete med Sveriges elevråds centralorganisation, Seco och Sveriges ungdomsråd. Även Valmyndigheten och Skolverket deltog i projektet.

Källa: Ungdomsstyrelsen www.ungdomsstyrelsen.se

Dåliga skolbetyg kopplas till ökad självmordsrisk

Avgångsbetyget i nian kan vara en indikator på ökad risk att begå självmord i ung ålder. Det visar en studie från Karolinska Institutet och Socialstyrelsen.

Forskarna har tittat på skolbetyg hos nästan 900 000 ungdomar födda 1972-1981, då svenska skolor använde ett betygssystem med femgradig sifferskala. En uppföljning gjordes sedan med avseende på självmord fram till att ungdomarna var 25-34 år. Resultatet visar att de med allra högst betyg hade lägst risk att begå självmord. Personer vars avgångsbetyg låg över medel men under den absoluta toppen, uppvisade en högre risk för självmord än de med högst betyg. De som hade gått ut nian med medelbetyg hade ytterligare en något förhöjd risk.

Absolut högst var självmordsrisken för ungdomar med ofullständiga betyg. De som gått ut nian med medelbetyg lägre än 2,25 hade omkring tre gånger så hög risk att ta livet av sig än de med avgångsbetyg över 4,25 i snitt. Samma mönster sågs bland pojkar och flickor, även om riskerna genomgående var högre för pojkarna.

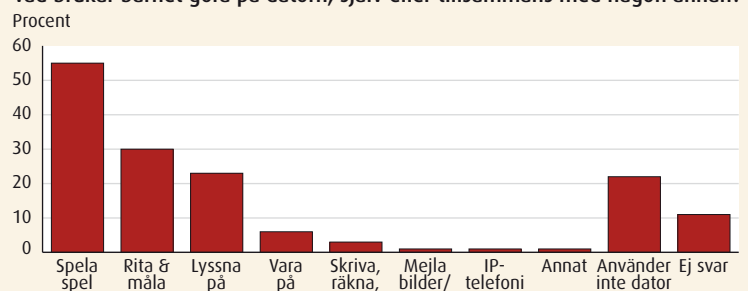
Källa: Socialstyrelsen www.socialstyrelsen.se

Spel vanligaste datoraktiviteten bland små barn

För första gången har medievanorna hos de yngsta barnen, 2-9 år, kartlagts. Resultaten visar att tv är det dominerande mediet men att datoranvändningen går ned i åldrarna, två tredjedelar av 2-5-åringar och nästan alla 5-9-åringar brukar använda dator. På frågan vad de brukar göra på datorn är spel den vanligaste aktiviteten. Bland sajter på nätet är Bolibompa.se ojämförligt populärast. Två andra sajter som ofta besöks är spela.se, med gratis onlinespel, och Youtube.com, där man tittar på korta videoklipp.

Bland de yngre barnen, 2-5-åringarna, är det få skillnader mellan flickors och pojkars medievanor. De vanligaste spelen bland dem är Bolibompa och Kalle Kunskap. Könskillnaderna ökar dock ju äldre barnen blir. Exem-

Vad brukar barnet göra på datorn, själv eller tillsammans med någon annan?

pelvis spelar 73 procent av pojkarna mellan 5 och 9 år dator-/tv-spel på sin fritid jämfört med 34 procent av flickorna. Det är även skillnad i vilka spel som spelas, det populäraste spelet bland pojkarna är Lego Star Wars och bland flickorna Super Mario.

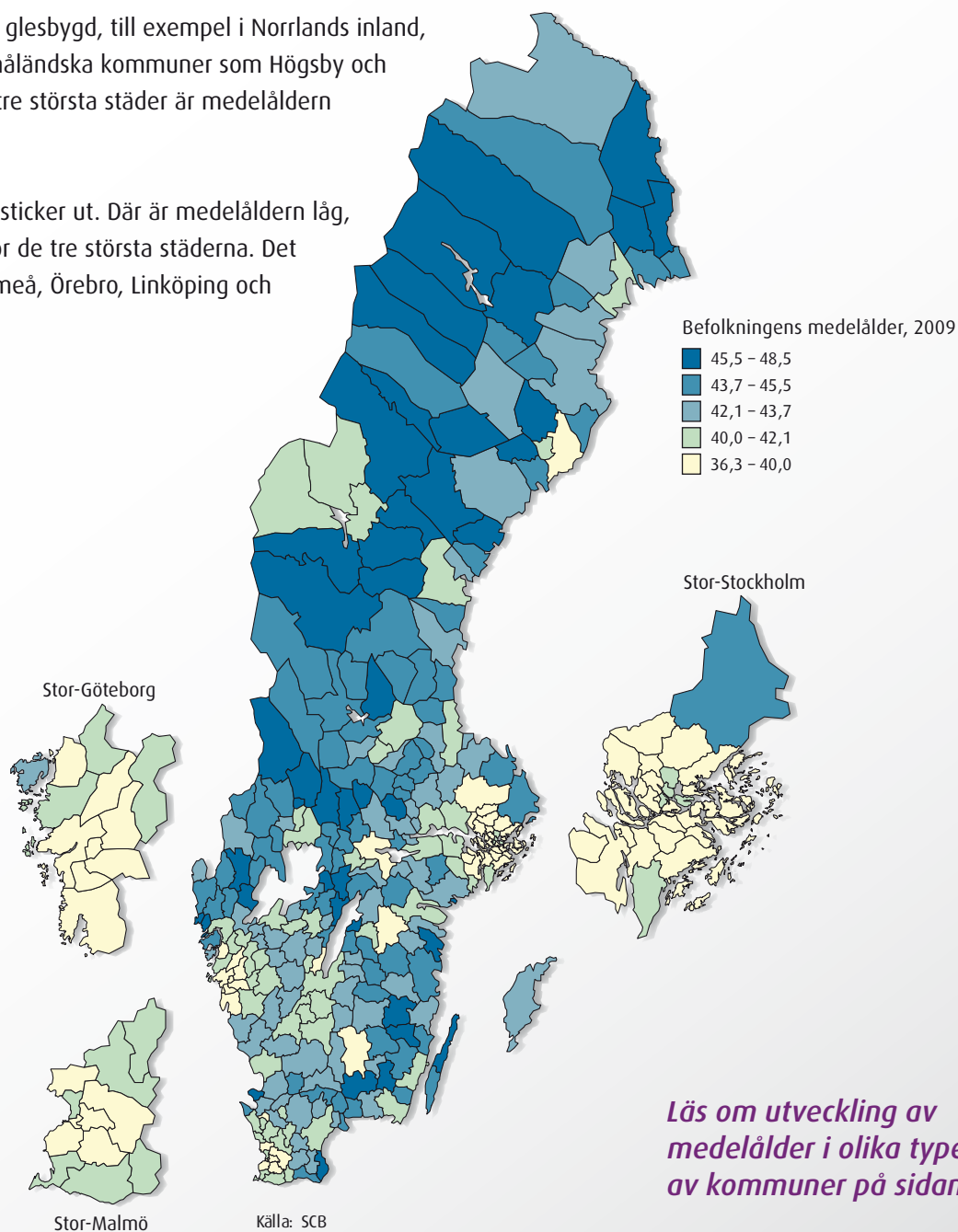
Undersökningen presenteras i Medierådets rapport Småungar & Medier - Fakta om små barns användning och upplevelser av medier.

Källa: Medierådet www.medieradet.se

Låg medelålder i universitetsstäder

Medelåldern är hög i glesbygd, till exempel i Norrlands inland, norra Dalarna och småländska kommuner som Högsby och Hultsfred. I Sveriges tre största städer är medelåldern däremot låg.

Universitetsstäderna sticker ut. Där är medelåldern låg, trots att de inte tillhör de tre största städerna. Det gäller till exempel Umeå, Örebro, Linköping och Växjö.

Läs om utveckling av medelålder i olika typer av kommuner på sidan 8.